

Živojin M. Perić:

Charakteristické rysy ústavy království Srbů, Chorvatů a Slovinců.

Napsáno pro Sborník věd právních a státních.

První ústava království Srbů, Chorvatů a Slovinců, prohlášená v ústavodárné skupštině Srbů, Chorvatů a Slovinců (jež byla zvolena dne 28. listopadu 1920), má datum 28. června 1921. Není naším úmyslem vykládati dějiny této ústavy, jež jsou hodně dlouhé a dosti zajímavé, nýbrž chceme se tu zabývatí jen zásadami, a to jen nejhlavnějšími (neboť ani zásady nejsou vždy stejné hodnoty a dosahu). A tak tu bude řeč jen o nejzákladnějších zásadách, na nichž spočívá tento stát na evropském jihovýchodě.

§ I. Poznáváme ihned na počátku, že ve faktu, že zmíněná skupština uznala potřebnost, aby ve formě ústavy kodifikovala státní právo nového království, ukázala, že v podstatě přijala a aplikovala hledisko školy racionalistické, nikoli evoluční, kterážto poslední v domnění, že právo, ať kteréhokoliv druhu (veřejné nebo soukromé), jest jakýmsi organismem, měnícím se i rozvíjejícím neustále — cosi, jak Němci příhodně dí: ewig Werdendes — není arciť přítelkyní kodifikace; jak se může kodifikovati, co jest v neustálém vývoji? Racionalistickou školou právní v otázce ústavní řídily se i ostatní státy, jež stvořila veliká válka, jakož jsou Československo, Polsko, baltické státy, Finsko, ať se omezíme jen na evropskou pevninu.¹⁾

¹⁾ Omezujeme se ve výpočtu proto, že jsou i v Asii některé státy výtvořem veliké války, jako republika gruzínská a arménská. Arciť. dodejme ihned, tyto dva státy brzy byly zničeny společným postupem bolševického Ruska a kemalského Turecka. Dohoda, která favorisovala tvoření těchto dvou států, hlavně proto, aby byly jejími spojenci proti

Všechny tyto státy následovaly příkladu americké i francouzské revoluce (r. 1774, r. 1789), jichž prohlášená práva člověka a občana (Bill of rights, Déclaration des droits de l'homme et du citoyen) jsou plodem školy přirozeného práva t. j. racionalistické právní školy. Ostatně stát, jenž není výslednicí stálé evoluce, nýbrž politických kombinací, více méně umělých, bez dějinného podkladu, jako tomu jest se státem Srbů, Chorvatův a Slovinců, musil se uchýlit k racionalistickému opatření, ke kodifikaci svého státního práva: racionalistický výtvar nemůže, rozumí se, užítí evoluční metody.

Arciť ústava tím méně zajímá národ a tím méně mu na ní záleží, čím méně jest výtvozem národního právního uvědomění a národních právních potřeb; odstraní-li se taková ústava někdy, a byť se to stalo násilnými prostředky, národ neprojeví mnoho ochoty brániti ji. Ale naopak národ nestrpí klidně porušení takových ústavních zásad, které jsou plodem dlouhé dějinné tvorby. takže se pevně zakořenily v národním právním uvědomění, třeba by ty zásady, jako je tomu v Anglii,²⁾ nebyly kodifikovány. Tak lze objasniti i onu lhostejnost, kterou projevoval srbský národ v Srbsku, když se mu před 29. květnem (11. červnem) 1903 (den před zavražděním krále Alexandra) — státními převraty odnímalý ústavy; v podstatě byly to jen racionalistické výtvoř, přesazené do Srbska z ciziny, nikoli však převzaté a vyňaté z národního právního uvědomění, z národního života a národních tradic, takže národ škody, jež mu způsobilo zrušení ústavy, nemohl ani příliš pocítiti. Člověk zůstává klidným, odnímalý se mu něco, čeho nepotřebuje. Rozumí se, že jest nás vzdáleno, schvalovati nebo dokonce doporučovati rušení či třeba jen částečné měnění ústavý neústavní cestou, ať kýmkoliv by to bylo podnikáno a byť by nedostatky platné ústavy byly sebe větší;

ruskému bolševictví a nacionalismu, nebyla s to jich ubrániti a udržeti. A jejich svazek s dohodou vydal je v šanc tím většímu nepřátelství Rusů a Turků.

²⁾ Odtud bylo úplně pochopitelno, že Angličan, s nímž Srb z Bělehradu, jeho známý, hovořil o státním převratě v Srbsku, nijak nemohl pochopiti, jak by se ústava vůbec mohla zrušiti. Angličan měl na zřeteli nepsanou ústavu, takovou, která se stala národním podáním podobně jako národní zvyky nebo národní mravní pojmy: jak by se vladařským úkazem mohly národní zvyky, národní mravní pojmy zrušiti?

lepší jest i špatná ústava, správně daná, nežli nejlepší, jež by však byla vyhlášena cestou násilí. S hlediska politické mravnosti prostředek jest důležitější než cíl: nemravný prostředek zahubí i nejmrvnější cíl. Proto jen chtěli jsme zdůrazniti, že ústava, která byla dána až příliš racionalisticky, bez ohledu na kulturní stav národa a jeho snahy, nenachází v národě oné a takové obrany, jakouž nalezne v něm ústava, jež jest výtvozem jeho dějin a kultury; a proto náčelník státu či politické z opozice mohou spíše býti pokušením svedeni takovou ústavu svrhnutí. Lidé bývají zvláště chrabřími tehdy, kdy vědí, že na odpor nenarazí.

Avšak připomněti přece musíme, že jihoslovanští tvůrcové ústavy učinili v ústavě značný ústupek i doktríně evoluční: jest totiž ústava ze dne 28. června 1921 mnohem méně obšírnou nežli předešlá srbská ústava ze dne 5./18. června 1903, neboť ústava z r. 1921 nemá víc než 142 články, kdežto v oné ústavě byly 202 články, ač v nové ústavě jest jedno celé záhloví, jehož ve zmíněné ústavě srbské nebylo, pojednávající o sociálních a hospodářských poměrech ve státě. Tvůrce ústavy z r. 1921 myslil — a plným právem — že ústava má obsahovati jen nejjzákladnější zásady zřízení státního, to jest, že ústava nemá býti obšírnou a podrobnosti toho zřízení probírat: takovým způsobem dostane se zákonodárci v jeho zákonodárné funkci dostatečné svobody pohybu, jak by mohl stát a jeho zřízení přizpůsobovati potřebám a duchu jednotlivých epoch, jimiž bude procházeti život státní, aniž by bylo třeba uchylovati se ke změnám a opravám. Pak taková krátká poměrně ústava, jakouž jest ústava Srbů, Chorvatův a Slovinců, mnohem více se shoduje s požadavky evoluční školy právní nežli ústava z r. 1903, kteráž podrobně byla upravovala státní zřízení, spoutávajíc takto a brzdic zákonodárnou práci v jejím vývoji.

Proč v r. 1921 srbští radikálové — neboť v ústavodárné skupštině, jež odhlasovala onu ústavu, měli většinu³⁾ — zaujali jiné stanovisko, a ne ono, jehož se drželi v r. 1888, když tvořena byla ústava ze dne 22. prosince toho roku (st. k.) nabyvší znovu platnosti s jistými změnami a doplňky po zavraždění krále Ale-

³⁾ Radikály rozumíme tu oba odstíny radikálů, staro- i mlado-radikály.

xandra Obrenoviče? Nepochybně jest, že i hořejší důvody měly vliv na radikály, aby zanechali dřívějšího svého hlediska v otázce ústavní a místo obšírné ústavy přinesli krátkou, ale i to jest jisto, že změnu chování radikálů způsobily i momenty stranické. Objasněmež to několika slovy! Ústava ze dne 22. prosince 1888 považována byla králem Milanem Obrenovičem za vítězství radikalismu nad konservativismem. Avšak jakkoli se král Milan byl rozhodl přijati i radikální ústavu a tudíž přivesti radikály k vládní moci, ti to přece se jen necítili bezpečnými, vědouce, že král Milan ani smírem s nimi nezměnil své protidemokratické smýšlení a chtěl takovou ústavu, která by podrobnými, přesnými a kategorickými ustanoveními v budoucnosti znemožnila zákony, namířené proti radikálům a radikalismu. Chtěli přímo takovou ústavu, jež by panovníka postavila do této alternativy: buď panovati podle ústavy, a pak by mohl jen a jen s radikály pracovati, anebo, chtěl-li by s nimi se rozejíti a odevzdati vládní moc neradikálům, aby musil provésti státní převrat proti ústavě. Arciť bylo to velikou politickou chybou od nich, neboť ústava má býti výrazem všeobecně státních, nikoli pak stranických zájmů, slovem, ústava má hlavě státu umožňovati, aby dle potřeb země mohla měniti politické strany u vládního kormidla, aniž by musila k státnímu převratu se uchylovati. Právem se tedy říci může, že na radikály padá odpovědnost za zrušení ústavy z r. 1888 proklamací krále Alexandra Obrenoviče ze dne 9. května 1894 (st. kal.).⁴⁾

§ II. Další hlavní vlastností této ústavy jest, že pro upravení zákonodárné moci zvolila systém jednokomorový, v čemž zůstala důslednou všem ústavám srbským, počínajíc od

⁴⁾ A skutečně, když jednoho dne král Alexandr, nabyv přesvědčení, že je radikalism nejen škodlivý, nýbrž dokonce pro státní zájmy správně chápaně i nebezpečný, měl státnímu organismu dáti jiný politický směr, viděl se nucena provésti státní převrat a suspendovati ústavu z r. 1888. Neboť bylo nemožno vládnouti s radikální ústavou, ale bez radikálů. Kdyby byla bývala ústava z r. 1888 pružnější, t. j. kdyby nebyla bývala příliš šita, jak jsme to výše pravili, na obranu radikalismu proti antiradikálním tendencím, byl by býval měl král Alexandr možnost i bez státního převratu a suspense ústavy zaměnit radikály ve vládě jinou stranou. Radikálové tedy při ústavní reformě z r. 1888 postavili zájmy radikalismu nad zájmy země, což mělo fatální následky pro pozdější rozvoj politického života v Srbsku.

oné z r. 1869, s výjimkou ústavy ze dne 6./19. dubna 1901, která se vyznačovala tím, že obsaženy byly v ní hlavní politické myšlenky srbské pokrokové strany (»napredne stranke«) založené r. 1881. Kdežto tedy ústava z r. 1888 byla vítězstvím srbského radikalismu, ústava z r. 1901 značila vítězství srbského konservatismu. Ale velmi vážnou okolností bylo, že i srbská radikální strana s touto ústavou souhlasila, ba že byla ta ústava přímo plodem politického dorozumění srbských konservativců zastoupených v pokrokové straně a srbských radikálů. O dorozumění to má mnoho zásluhy král Alexandr Obrenović, jenž byl při tom veden přáním, aby se konečně vyřídila otázka ústavní, jsoucí na denním pořádku od státního převratu dne 9./21. května 1894, kdy byla radikálská ústava z r. 1888 potlačena. Ústava z r. 1901 jest tedy kompromisem mezi dvěma výstředními směry: mezi zpátečnickou ústavou z r. 1869 a přehnaně parlamentárně demokratickou z r. 1888, kompromisem, který byl již vyjádřen v politických ideích srbských konservativců. Ústava z r. 1901 podala rozumné rozřešení ústavní krise; na jedné straně zaručovala všechna nejhlavnější i nejnnutnější práva národa i jednotlivců, vybojovaná během devatenáctého století v evropských státech, a na druhé straně opět nedávala tolik volnosti nezdravým živlům v zemi, jak to bylo možno podle ústavy z r. 1888, nezdravým, ať pro jejich politické idee, ať pro prostředky, jichž používali v politice. Neboť jak je známo, v politice jsou dva druhy nezdravosti: ideová insanita a morální insanita. Takovým způsobem ústava z r. 1901 odpovídala, jak to bylo nejvýše možno, tehdejším potřebám a stavu kultury srbského národa, a radikálové vykonali čím státnické, politické moudrosti, svolující k ní.

Jen se musíme mimotně otázati, zdali radikálové přistoupili na takové řešení ústavní otázky z ryziho přesvědčení, že to řešení bylo lepší než jejich z r. 1888, či zdali přijali ústavu z r. 1901 jedině ze stranických ohledů, neboť jim přistoupení na tu ústavu umožňovalo smíření s králem Alexandrem Obrenovićem a přístup k moci. Soudíc podle chování radikálů po zavraždění krále Alexandra Obrenoviće (29. května/11. června 1903), zdá se, že poslední je věrohodnější. A skutečně, rychlost a lehkost, s níž radikálové po onom krvavém převratu ústavu z roku 1888 (ústavu radikálů) obnovili, mohou se vysvětliti jen tou

okolností, že přes onen svůj kompromis s pokrokovou stranou z r. 1901 v duši své zůstali i nadále přívrženci radikálních zásad, a že je jen zdánlivě opustili z ohledů ke králi Alexandrovi, který byl tehdy pramenem a zřídlem moci, hodlající se ukázati opět ve vém pravém světle, jakmile by krále Alexandra nebylo. Tento výklad chování radikálů z r. 1901 a z r. 1903, třeba není pro ně příznivý s hlediska politické morálky, přece je každým způsobem pro ně prospěšnější, než kdyby se mělo za to, že radikálové přijímající ústavu z r. 1901 byli upřímní. To by znamenalo, že od r. 1888 do 29. května (11. června) 1903 třikrát proměnili své politické přesvědčení, byvše nejdříve radikály (r. 1888), potom konservativci (1901) a konečně opět radikály (29. května 1903). Jinými slovy, to by znamenalo, že radikálové byli lidé bez všelikého politického přesvědčení. Neboť lidé s přesvědčením často jsou hotovi pro toto své přesvědčení dáti i život, ale svého přesvědčení nemění. Přesvědčení mění jen ti, kteří ho vůbec nemají, vyjímajíc snad jedno jediné, to, že musí býti u vlády jakýmkoli způsobem a s kýmkoli. Nebytí politického přesvědčení, a vůbec přesvědčení, pochází od intelektuální inferiornosti, a bylo by beze sporu chybou, kdybychom tuto přičítali vůdcům radikální strany. Je správnější míti za to, že měli svoje (radikální) přesvědčení, ale byli jen přívrženci staré, nekulturní a nekřesfanské theorie, že cíl ospravedlňuje prostředky, zapomínajíce, že v politice je zrovna tak hlavní prostředek jako cíl, a že cíl, třeba by byl sebe vznešenější, pozbývá tohoto svého rázu, jakmile se ho dosáhne nemorálními prostředky. Nemorální prostředek mění i sám cíl, třebas morální, v nemorální. Úspěchy, resp. výsledky založené na nemorálních prostředcích, nejsou solidní, proto jsou i efemerní; žádné dílo, protivící se morálce, netrvá dlouho.⁵⁾

Nemůžeme zde, rozumí se, vykládati dobré stránky dvoukomorové soustavy, což jsme ostatně učinili na jiném místě.^{6a)}

⁵⁾ Ostatně, poněvadž je duch lidský jedním celkem, inteligence a morálnost jsou v úzké spojitosti jedna s druhou. Je-li inteligence vysoká, je vysoká i morálka, a vice versa: u lidí s nižší morálkou je nižší i inteligence.

^{6a)} Myslíme tu na svůj komentář srbské ústavy ze 6./19. dubna 1901, který pod záhlavím *La nouvelle Constitution du Royaume de Serbie* (proclamée le 6/19 avril 1901) vyšel ve dvou částech (première partie:

Poněvadž nynější měštácký stát spočívá na idej s v o b o d y j e d n o t l i v c ů, chceme v naší práci poukázat jen k tomu, že všeliká organisace ústavní, která nezajišťuje rovnováhu mocí se státě, nezajišťuje zároveň ani svobodu jednotlivcov; nalézají svoboda jednotlivcova svou záruku v rovnováze státních mocí. Kdyby této rovnováhy nebylo, kdyby jedna státní moc v sobě absorbovala ostatní státní moci, stala by se mocí absolutní, a pod vládou takové moci není svobody jednotlivcovy. Princip rozdělení mocí, který zvláště zpracoval Montesquieu,^{5b)} má za účel zabezpečiti rovnováhu mocí ve státě, ale tento princip může se v praxi provésti jen dvoukomorovou soustavou. Jednokomorová soustava nevyhnutelně vede k boji o nadvládu mezi státem a národním zastupitelstvem, a boj ten, jako každý boj zpravidla končí vítězstvím jedné a porážkou druhé strany. Ať v tom boji zvítězí náčelník státu či národní zastupitelstvo, přijde se k témuž výsledku, t. j. k převaze, a možná i absolutismu oné státní moci, která zvítězila. Není již tedy více rovnováhy mocí ve státě, a následkem toho ani svobody jednotlivcovy. Srbsko za vlády ústav z r. 1869 a 1888, kteréž obě přijaly jednokomorovou soustavu, mělo s touto soustavou špatnou zkušenost. Za prvé ústavy mělo převahu hlavy státu (osobní režim), za druhé pak převahu národního zastupitelstva (konventový režim), a velmi je pravděpodobno, že nový jihoslovanský stát projde stejnými krisemi a nebezpečími, ježto zachovává s jednokomorovým srbským systémem také příčinu těch krisí a nebezpečí.

§ III. Zásada osobních (individuálních) práv. Druhý oddíl ústavy má název »Základní občanská práva a povinnosti« (čl. 4. až 21.) a odpovídá druhému dílu srbské ústavy ze dne 5./18. června 1903, jen s tím rozdílem, že tam zní nadpis »Ústavní práva srbských občanů«; nemá tudíž slov »a povinnosti«, jež se vedle slova »práva« nalézají ve 2. oddělení nynější ústavy. V podstatě i nová ústava, abstrahuje-li se jen od ustanovení čl. 21. (»Každý státní občan povinen je podřizovati se zákonům, sloužiti zájmům národní jednoty, brániti vlast a nésti

⁵De l'organisation des pouvoirs de l'Etat, deuxième partie: De droits individuels) v časopisu Společnosti pro srovnávací zákonodárství v Paříži (Société de Législation comparée), 1903 a 1904.

^{5b)} Viz jeho dílo L'Esprit des lois.

státní břemena podle své hospodářské způsobilosti a podle ustanovení zákona⁶⁾, mluví v druhém svém oddílu jen o právech jihoslovanských státních občanů, zejména o rovnosti práv před zákonem (čl. 4.), o osobní svobodě (čl. 5.), kde se mluví o habeas corpus, o příslušnosti soudní, o právu obrany jak v trestních tak v občanských záležitostech (čl. 7.), o zákazu vyhnanství ze země (čl. 10.), o nedotknutelnosti domovní (čl. 11.) o svobodě víry a svědomí (čl. 12.), o svobodě tisku (čl. 13.), o právu spolkovém, shromažďovacím a smluvním (čl. 14.), o právu petičním (čl. 15.), o svobodě vědy a umění (čl. 16.), o neporušitelnosti dopisů, jakož i telegrafických a telefonických sdělení (čl. 17.), o právu k přímé žalobě proti státním nebo samosprávným orgánům pro trestní činy nebo na náhradu škody (čl. 18.),⁶⁾ o právu na státní službu (čl. 19.), o právu na záštitu státních občanů v cizích státech (čl. 20.).

Ustanovení o osobních právech vyskytují se téměř ve všech ústavách evropské pevniny,⁷⁾ což jest v hlavní věci následováním severoamerického zákona o právech (Bill of rights) a francouzského vyhlášení práv člověka i občana (la Déclaration des Droits de l' Homme et du Citoyen), a to jest, jak bylo námi už řečeno, jeden z výsledků školy přirozeného práva. Dle učení této školy každý jednotlivec má jistá práva, jež si přináší už na svět svým zrozením, tedy jež má od samé přírody⁸⁾, a která tudíž jsou nad společností a státem. Těch práv člověku nemůže odníti ani společnost ani stát, na jich obranu může i ke

⁶⁾ Nová ústava v tomto článku přijala zásadu odpovědnosti státu resp. samosprávných korporací za škodu, kterou jejich orgány nové způsobí jednotlivci. Známo jest, že o této otázce v theorii bylo velmi diskutováno a také pozitivní zákonodárstva jsou tu velmi nestejnými. Na př. dle anglického zákonodárství stát neodpovídá za škodu, způsobenou jeho úředníky: The King can not wrong, t. j. král (jenž tu představuje stát) nemůže nikoho poškodit. Anglický systém je velmi logickým: úředník představuje stát jen potud, pokud je v mezích zákona, avšak tehdy nemůže nikoho poškodit (nemo laedit, qui suo iure utitur); jakmile vyjde z mezí zákona (kdy jen úředník někomu škodu může způsobiti), nepředstavuje pak státu, není už úředníkem. Systém, jak jsem řekl, logický, leč v praxi často nespravedlivý.

⁷⁾ F. R. Dareste a P. Dareste, »Les constitutions modernes«, 2 tomes, Paris 1910.

⁸⁾ J. J. Rousseau pravil ve svém Contrat social: Des hommes naissent libres et égaux.

vzpouře se uchýliti (le droit à la revolte). I když nějaká ústava obsahuje předpisy o těchto právech, tož nikoli proto, že by jedincům osobní práva dávána a přiznávána byla státem prostřednictvím ústavy, nýbrž jen proto, aby je konstatovala a nic více, jelikož ta práva byla i před ústavou a před státem, a budou i po nich, ona byla, jsou a budou, jsou věčnými a jako taková obmezují svrchovanou moc státu.

Filosofie ryze individualistní, která vyzdvihuje osobní práva člověka nad společnost a nad stát, vlastně podetíná cit solidárnosti, jenž jediný je s to, udržovati lidi ve spojení, stvořiti a udržovati lidskou společnost; mimo společnost neb bez ní člověk by nemohl existovati, rovněž by ta jeho osobní práva mimo společnost a bez ní neměla ceny ni smyslu, neboť právo, toť vztah mezi lidmi, tedy právo předpokládá jsoucnost společnosti. Člověk, úplně sám o sobě, tedy odloučen od společnosti — a takového člověka předpokládá theorie o vrozených, t. j. osobních právech člověka — nemůže míti vůbec práv, neboť by nikoho nebylo, vůči němuž by měl práva.

Theorie o osobních právech lidských je v přímém odporu s onou koncepcí, podle níž společnost jest velikým organismem a jednotlivec jen jeho částí. Podle této koncepce jednotlivec nemůže míti žádného práva proti společnosti (celku); neboť jakmile by částky měly právo proti celku, nebyl by tento už celkem, nýbrž by se rozpadl. Theorie o osobních právech vede k roztržštění společnosti, a dnešní chaotický stav v Evropě, který jest výsledkem individualistní koncepce měšťácké demokracie, založené na zásadách americké a francouzské revoluce, jest jedním z nejpatrnějších toho důkazů. Jen chápe-li se člověk jako část společnosti, t. j. jako část národa, k němuž náleží, a národy se budou pokládati za části lidstva — pojetí, při němž člověk má jen povinnosti ke společnosti (národu), a národy právě tak jen povinnosti k lidstvu, mohou jednotliví národové a pak i celý jich souhrn, t. j. lidstvo, fungovati jako organism a dosíci svých cílů, totiž obecného míru a obecné lásky.

Německá ústava z r. 1871 (Bismarckova ústava) neobsahovala oddíl o osobních právech občanů,⁹⁾ což jak se domníváme,

⁹⁾ O tom viz: René Brunet »La constitution allemande du 11 août 1919. Préface par Joseph Barthélémy, Paris, Payot et Cie. 1921. P. R.

souhlasilo s politickými představami tvůrce německé jednoty. Nynější německá ústava (ze dne 11. srpna 1919) však obsahuje jeden díl, jenž jest věnován základním právům a povinnostem Němců, tedy tato ústava odchylně od oné z r. 1871, přibližuje se tu ústavám americkým a románsko-evropským, přiznávajíc jsoucnost jakýchsi základních práv jednotlivců. Přece je tu rozdíl: onen díl německé ústavy, jenž pojednává o osobních právech jednotlivců, následuje za dílem, v němž se pojednává o zřízení státních úřadů. Z toho by se mohlo souditi, že Němci nezměnili smýšlení z dob sjednocení, stavíce na přednější místo předpisy o zřízení státní moci.

Ústava království Srbů, Chorvatů a Slovinců vzdor veliké vážnosti, kterou příkládá ústavním (individuálním) právům občanů, přece jen — a to v obecném zájmu — připouští, aby v jistých případech státní moc (zákonodárná nebo výkonná) mohla některá z těch práv obmeziti. 1. Dle čl. 127. právo spolkové, shromažďovací a úmluvy, svobody pohybu, nedotknutelnosti bytu, neporušitelnosti listovní a telegrafních sdělení může býti suspendováno: v případě války a všeobecné mobilisace pro celé území státní, v případě ozbrojeného povstání pro jednotlivou jeho část. Toto suspendování provádí se zvlášť vydaným dočasným zákonem. 2. V příčině svobody tisku může býti dvojitě obmezen: a) zákonodárnou cestou, b) výkonnou mocí. Při prvním obmezení vyskytují se dva případy. První případ. Tento se předvídá v posledním odstavci čl. 127., dle něhož v případě ozbrojeného povstání může tisk býti obmezen dočasným zákonem, a pak obmezení tisku platí jen pro onu část území, na němž je povstání. V čem toto obmezení tisku může záležeti, není jasno, totiž do jaké meze zákonodárná moc v omezení tisku může zajíti. Druhý případ. O něm jest ustanovení v druhém odstavci čl. 13., alin. 2., kde stojí: »Censura může býti ustanovena jen v případě války nebo mobilisace, a to pro věci, jež zákon předem předvídal.«¹⁰⁾ Obmezení tisku rozhod-

Brunet praví, že i projekt německé ústavy z r. 1849 obsahoval oddíl o základních právech občanů (str. 222).

¹⁰⁾ Doveden ve spojitost s předpisem čl. 127, vzbuzuje tento předpis otázku, může-li býti censura zavedena i v případě ozbrojeného povstání v povstalém kraji? Neboť jak jsme viděli, čl. 13. praví, že se censura může zavést »jen v době války a mobilisace«. Probíratí tuto otázku zde ovšem nemůžeme.

nutím výkonné moci týče se čl. 138. ústavy, jenž se nachází v třináctém oddílu (Přechodná nařízení: čl. 128. až 142.) a obsahuje toto ustanovení: »Může býti zakázáno vycházení resp. rozšiřování časopisů a tisknutých spisů, jež vyvolávají nenávisť ke státu, náboženské nebo plemenné nesváry, jakož i když se nepřimo občané vyzývají, aby násilím změnili ústavu nebo zemské zákony, avšak jen když jest z nadpisu zřejmá patřno, že o takové vyzývání občanů jde.« Předpis čl. 13., odst. 3., o výkonu zákazu platí i tu. Přestane-li zvláštní potřeba těchto předpisů, mohou býti zákonem zrušeny.

Všechna tato obmezení ústavních práv občanů, jen s výjimkou obmezení svobody tisku z čl. 138., jsou úplně oprávněna. Ve výjimečných případech jako těch, jež mají na zřeteli čl. 13. a 27. ústavy, musí se státní moci poskytnouti možnost, aby bez porušení ústavních předpisů mohla hájiti ústavu. Státní moc nelze přiváděti do krajní volby, aby, dbajíc ústavy, zahubila stát, anebo zahubila ústavu, chráníc stát. Jinými slovy, třeba se stříci takových případností, aby státní moc v obraně nejživotnějších státních zájmů musila šlapati ústavní předpisy, jichž etění patří také k nejživotnějším státním zájmům; v takovém případě státní moc by bránila jedny životní státní zájmy nedbáním jiných životních státních zájmů. Je tedy potřebno, aby sama ústava předvíдалa a normovala prostředky, které v případech vyjimečné potřeby a nebezpečí poskytnuty budou ku použití státní moci na obranu státu: takto státní moc bude míti možnost brániti stát bez poruchy ústavy. Avšak srbská ústava z r. 1888 — t. zv. radikální — neměla podobných obmezení jako ve čl. 13. a 127. ústavy z r. 1921. (V zákoně tom jen v příčině tajnosti listovní a telegramů se určovalo, že není neporušitelnou »v případě trestního vyšetřování a v případě války«). Podobně ústava z r. 1903, jež s malými výjimkami — byla jen druhým vydáním ústavy z r. 1888. Následkem toho srbské státní moci (zákonodárná i výkonná) byly donuceny, když vypukly války, nejprve balkánská a pak velká evropská válka, porušiti mnohá podstatná ústavní nařízení, aby učinily zadosť potřebám, jež válka a zvláště veliká evropská válka vyvolala a na denní pořádek neustále stavěla. Tak na př. v průběhu těch válek porušeny byly ústavní předpisy: čl. 36. o nezvratné moci zákona na škodu nabytých práv, a to zákony o moratoriu (ze dne 1.

října 1912 a ze dne 29. července 1914, dle star. kal.); čl. 22. o bezpodmínečném zákazu censury zavedením censury v době velké války (1914—1918); čl. 100., alin. 1. o čtyřročním trvání volebního mandátu prodloužením mandátu oněm poslancům, jimž byl vypršel; čl. 116. o tom, že se žádný zákon nemůže vydati, zrušiti, změniti nebo vyložiti bez souhlasu národní skupštiny: tento ústavní předpis byl velmi často v nejširších rozměrech porušován až do prohlášení nové ústavy r. 1921 tím, že vláda království Srbů, Chorvatův a Slovincův přinášela o předmětech, jež jen zákonem mohly býti normovány, nařízení, která měla moc zákona. Samozřejmě, že toto a toliké porušování jasných ústavních předpisů nemohlo míti příznivý účinek v přičině autority ústavy a rozvoje právního vědomí v národě. V roce 1921 radikálové postupovali v otázce o případném suspendování nebo obmezení ústavních záruk pro určitou dobu docela jinak než v r. 1888, což třeba s hlediska obecných státních zájmů schváliti.

Proč radikálové v téže věci jednali ve dvou různých momentech tak nestejně? Proč zejména shledávali r. 1888, že by dočasná suspense a obmezení — za těžkých a výjimečných poměrů — jistých ústavních individuálních práv, kterážto suspense, resp. obmezení bylo v samé ústavě předvídáno a normováno, přičillo se demokratickým zásadám, kdežto r. 1921 byli opačného mínění? Každým způsobem vysvětlení této zajímavosti dlužno hledati i v politické zkušenosti radikálů, kteří, vládnouce po dlouhou řadu let a zvláště po zavraždění krále Alexandra Obrenoviće uviděli, že to, co bylo v jejich demokratickém programu, nebylo všechno ani správné ani prospěšné s hlediska státu a jeho cílů. Ale myslíme, že se nezmýlíme — bod, u něhož jsme se již jednou zdrželi v této rozpravě — budeme-li příčinu onoho shora dotčeného nestejného zachování se radikálů v jednom a téměř případě hledati i v pohnutkách založených na jejich ryze stranických zájmech. Jak jsme již měli příležitost vysvětliti, radikálové očekávali i po svém ústavním úspěchu z r. 1888, že se dostanou brzo do oposice, a proto chtěli v boji s dynastií Obrenovićů, který předvíдали, míti co nejvolnější a nejširší pole pohybu, což by přirozeně nemohlo býti, kdyby byli přistoupili na to, aby do ústavy bylo vloženo ustanovení o eventuální suspensi, resp. obmezení ústavních záruk. R. 1921 byla situace jiná. Tu radiká-

lové naopak očekávali, že budou u vesla po dlouhou řadu let, a proto jim přirozeně nebyl již nesympatický ústavní systém, který měl na zřeteli eventuální suspensi neb obmezení ústavních záruk. Takový systém mohl pro ně býti jen vhodným prostředkem, aby se co nejdéle udrželi při vládě. Jak je však s hlediska obecných státních zájmů škodливо, když se nějaká politická strana ve věci tak důležité, jako je sepsání ústavy, řídí pohnutkami a účely ryze stranické povahy, o tom jsme již shora promluvili.

Avšak v příčině obmezení svobody tisku čl. 138. záhodno přiznati, že takové obmezení jest právně-technickou chybou a dle svých cílů ustanovením zpátečnickým. Čl. 138. jest proto p r á v n ě - t e c h n i c k y chybným, že podává až příliš širokou definici skutků, následkem nichž možno zakázati vycházení, případně rozšiřování časopisů a tisknutých spisů. Těmi skutky — jak víme — jsou: nenávisť proti státu jako celku, náboženský nebo plemenný nesvár a nepřímé vyzývání občanů, aby násilím změnili ústavu nebo zemské zákony, jen když takové vyzývání očividně z nadpisů jest patrné. Neboť pro zajištění individuálních práv nestačí jen to, že ústava jim pro případ porušení těch práv zaručila nezávislé soudnictví, nýbrž je k tomu ještě toho třeba, aby zákony ve svých normách byly dostatečně ú p l n ý m i a p ř e s n ý m i, takže by se soudní rozhodování a soudní uvažovací moc stlačila na nejmenší míru. Ale pojmy »nenávisť proti státu jako celku« a »náboženský nebo plemenný nesvár« a »nepřímé vyzývání občanů, aby změnili ústavu nebo zemské zákony«, daleko jsou od toho, aby byly přesně určeny, a z té příčiny možnost zamezovati rozšiřování, ba i vycházení časopisů i tisknutých spisů jeví se býti velmi vážným obmezením svobody myšlenkové i svobody tisku, zaručené čl. 12. a 13. Článek 138. je dále z p á t e č n i c k ý m, jak jsme řekli, dle s v ý c h p o h n u t e k.

I dojistá není nenávisť proti státu jako celku ničím jiným v podstatě, nežli zákazem diskuse o organizaci nového státu, otázka to, jež jest přetřásána právě tak dnes, za nynější ústavy, jakož byla před tím, stále jsouc na denním pořádku veřejnosti. Zařaditi do podniků, které opravňují zakázati vydávání nebo rozšiřování tisknutých spisů, též »vyzývání k nenávisti proti státu jako celku,« není ničím jiným než výrobou oněch tiskových provinění, která jsou známa v nauce trestního práva jako »délits

d'opinion«; jsou to provinění, spočívající v tom, že se o ně které otázky m y s l í j i n a k, nežli jakým jest m y š l e n í ú ř e d n í, metoda to vládnutí, jejíž zpátečnost netřeba dokazovati. Podobně je to s vyzváním k nesváru náboženskému a plemennému. Co se týče nepřímého vyzvání občanů, násilím změnití ústavu nebo zemské zákony, ten skutek je také délit d' opinion; arcif v ústavním ustanovení, které mluví o tom tiskovém deliktu, myslí se na kritiku hospodářské organizace státu, totiž tím ustanovením chce se potlačití vyznávání socialistických resp. komunistických doktrin tiskem. Není tedy ono ustanovení než zákazem kritiky buržoasní formy státní. Takto čl. 138. značí v podstatě zákaz, aby se organizace nového státu vůbec stávala předmětem veřejného přetřásání, jinými slovy, to ústavní ustanovení obsahuje v sobě implicite nařízení, aby se organizace nového státu přijala tak, jak vyšla z ústavy, bez diskuse, jako jakési n o l i m e t a n g e r e. Že taková a podobná zákonodárstva jsou překážkou vývoje a pokroku společenského, není třeba zvlášť zdůrazňovati.

§ IV. Stát Srbů, Chorvatův a Slovinců jest monarchií. Dle čl. 1. ústavy »Stát Srbů, Chorvatův a Slovinců« jest »ústavní, parlamentární a dědičnou monarchií«.

a) Tedy na prvním místě stát Srbů, Chorvatův a Slovinců jest monarchií: v tom ohledu podržel stejnou formu vlády, jaká byla v jednotlivých zemích, z nichž vznikl. V té příčině ústava z r. 1921 nezměnila ničeho, a jen na trůně nastala proměna, místo dynastie Petrovičů nad Černou Horou a dynastie Habsburků nad zabranými rakousko-uherskými zeměmi, přišla dynastie Karađorděvičů, jež takto zaměnila tři dosavadní jiné dynastie. (Třetí dynastie, kterou tu mám na mysli, je dynastie Obrenovičů, jejíž poslední představitel král Alexandr byl zavražděn r. 1903.)

Ve skupštině ústavodárné (konstituantě), která vyšla z voleb dne 28. listopadu 1920, otázka, má-li nový stát býti monarchií či republikou, ani v jediném okamžiku nebyla postavena na denní pořádek. Že nový stát bude monarchií, bylo rozhodnuto už dříve, a to v z a t í m n ě m j e d n a c í m ř á d ě pro ústavodárnou skupštinu Srbů, Chorvatův a Slovinců z 8. prosince 1920, kterýžto jednacím řád byl vydán vzhledem ke královi reskriptu na základě čl. 121. zákona o volbě

národních poslanců do ústavodárné skupštiny Srbů, Chorvatů a Slovinců ze dne 3. září 1920. Tento zákon přijalo prozatímné národní zastupitelstvo Srbů, Chorvatů a Slovinců, jež bylo sestaveno po prohlášení sjednocení Srbska, Černé Hory a jihoslovanských částí rakousko-uherské monarchie dne 1. prosince 1918 (v Bělehradě). Čl. 8. zmíněného skupštinského jednacího řádu předepsal, že národní poslanci, zvolení do ústavodárné skupštiny, složí, až budou jejich mandáty ověřeny, přísahu králi (tehdy byl králem Petr Karađoděvić), za něhož panoval jako králův náněstek jeho syn a následník trůnu Alexandr Karađorděvić. Reskript králův o jednacím řádě sňal s denního pořádku otázku o útvaru státním, prohlásiv nový stát monarchií. Když se ústavodárná skupština sešla, aby dala státu Srbů, Chorvatů a Slovinců ústavu, postavena byla před h o t o v o u v ě c: ten stát už byl monarchií. Takto ústavodárná skupština stala se už napřed a bez svého rozhodnutí monarchickou skupštinou, kteráž měla organisovati nový stát na monarchickém podkladě, a podklad ten byl vyloučen jednacím řádem ze dne 8. prosince 1920 z příslušnosti ústavodárné skupštiny.

Jistotně myslila vláda státu Srbů, Chorvatů a Slovinců, opírajíc se o svoji většinu v zatímném národním zastupitelstvu, kterážto většina byla pro monarchický útvar státní moci, že může otázku útvaru státní moci v novém státě rozřešiti ve smyslu monarchickém, což i učinila královým reskriptem v jednacím řádě ze dne 8. prosince 1920. Mimo to, nebylo-li dostatečným znamením a důkazem, že i Slované rakousko-uhersťi si přejí míti nový stát monarchií, kdyžtě národní vijeće (Záhřeb) jako representant rakousko-uherských jižních Slovanů svými delegáty za součinnosti a v jednotě s dynastií Karađoděvićů provedlo sjednocení mezi Slovany těmi i Srby ze Srbska a Černé Hory? Jak jinak bylo by lze vysvětliti spolupráci vijeće (v Záhřebě) a dynastie? Vláda dra Milenka Vesniče, kteráž vydala reskript o jednacím řádě, mohla vzhledem k tomu považovati otázku o monarchií za odbytou již aktem sjednocení ze dne 1. prosince 1918.

My přece však myslíme, že vláda dra Vesniče neměla a nepotřebovala odniti ústavodárné skupštině moc jednati i o útvaru státní moci, jak to byla skutečně, ne-li explicitě, tedy aspoň im-

plicite učinila. Moc rozhodování takové konstituanty jest neobmezenou, svolávali se a jedná za takových okolností, v jakých se nacházela tato ústavodárná skupština: tehdy v novém státě nebylo ústavy, jež by její oprávnění normovala a případně i obmezovala.¹¹⁾ Nejméně mohl tuto příslušnost obmezití takový reskript.¹²⁾ Měla tedy ústavodárná skupština moc jednati i o otázce formy státní moci a rozřešiti ji po případě ve smyslu republiky, nědbajíc čl. 8. jedn. řádu. Jinou otázkou nyní jest, zda by její votum samo o sobě bylo zákonem či by vyžadovalo sankce panovníkovy. Považovala-li by se ústavodárná skupština za suverenní, tedy by sankce nebylo třeba jejím usnesením, v opačném případě ta usnesení sama o sobě zákonem bez sankce panovníkovy by nebyla.¹³⁾

Avšak v příčině poslední otázky věci stály tak, že vzhledem na fakt, že stvořením nového státu Srbů, Chorvatů a Slovinců království srbské a tudíž i jeho ústava ze dne 5./18. června 1903, byly přestaly, dům Karadževićů pozbyl, pokud je řeč o Srbsku, panovnické moci, kterou měl dle té ústavy, a přestal býti dynastií: zánikem té ústavy i dům Karadževićů přestal býti domem panovnickým.¹⁴⁾ Rakousko-uhersťi jižní Slované pak, ma-

¹¹⁾ Na př. srbská ústava ze dne 5./18. června 1903 upravovala moc ústavodárné (Veliké národní) skupštiny (čl. 43., 130. a 200), což značí, že neměla proto moci rozhodující a že její usnesení, jež by se přičila ústavním normám, byla by neměla právní platnosti (nejen jako zákon — neboť i Velká národní skupština v Srbsku dělila se o zákonodárnou moc s panovníkem, nýbrž neměla by právní platnosti ani jako předloha zákona).

¹²⁾ Ať jest suverenní nebo není — praví Slobodan Jovanović, profesor veřejného práva na bělehradské universitě — ústavodárná skupština nemůže býti vázána nějakým jednacím řádem, jenž byl vydán cestou králeva »nařízení«. (Archiv za pravne i društvene nauke, číslo ze dne 25. ledna 1921, str. 447.)

¹³⁾ V tomto případě sankce panovníkova rovnala by se abdikaci jeho i jeho následníků. Viz o tom naši studii »Jeden případ z příslušnosti Veliké národní skupštiny« (otisknuto z časopisu »Archiv za pravne i društvene nauke«, Bělehrad, 1906, str. 16.).

¹⁴⁾ V tom smyslu: Slobodan Jovanović (Parlamentní kronika, »Archiv za pravne i društvene nauke«, číslo ze dne 25. srpna 1920, str. 59. a 60.). Ostatně o správnosti jednání srbské vlády, která dne 1. prosince 1918 rozhodla, že Srbsko přestává jako suverenní stát a vchází do soustavy nového státu Srbů, Chorvatů a Slovinců, s hlediska srbské ústavy bude ještě řeč.

jíce do té doby habsburský dům jako panovnický, ve chvíli, kdy se ústavodárná skupština sešla, ještě nezvolili domu Karađorděvičů za svoji novou dynastii: záhřebské národní vijeće, jehož delegáti dne 1. prosince 1918 vykonali společně s domem Karađorděvičů, jak bylo řečeno, akt sjednocení, nemohlo se považovati za zastupitelstvo rakousko-uherských Jihoslovanů, p o v o l a n é k v o l b ě n o v é d y n a s t i e: k tomu nemělo mandátu od národa. Pouze ohledně Černé Hory mohl se dům Karađorděvičů považovati za dynastii ve smyslu usnesení černohorské národní skupštiny, konané v listopadě 1918 v Podgorici, o připojení Černé Hory ke království srbskému, arciť pod podmínkou, že se uzná, že ta usnesení učiněna byla kompetentně a plnoprávně, což je otázkou vzhledem k faktu, že v době, kdy se podgorická skupština sešla a jednala, Černá Hora měla svoji ústavu i svoji dynastii, dynastii Petrovičů; vůči těmto okolnostem podgorická skupština jeví se býti n e z á k o n n ý m t ě l e s e m. Ve prospěch these, že podgorická skupština byla suverenní mocí v Černé Hoře v době práce a usnášení svého, mohl by se jen ten argument uplatniti, že Černá Hora následkem úplné okupace nepřitelem (Rakousko-Uherskem) přestala býti s u v e r e n n í m s t á t e m, a tudíž stejný osud že postihl i černohorskou ústavu a černohorskou dynastii. Zde nemůžeme přetřásati odůvodněnost tohoto zajímavého každým způsobem argumentu, leč připomněti musíme, že by se stejným oprávněním i na Srbsko hodil, měl-li by býti přijat za správný a konkludenční, neboť i ono po evakuaci srbských úřadů a srbského vojska v r. 1915 bylo po tři leta úplně okupováno nepřitelem, jen s tou výhradou, že Bitolj a jeho okolí byly zase zaujaty v listopadě 1916 Srbskem.

1. Náš závěr tedy zní: Ústavodárné shromáždění nebylo ve své moci obmezeno právně domem Karađorděvičů, jelikož, jak jsme objasnili, nebyli panovnickým domem, a tudíž usnesení ústavodárné skupštiny neměla býti předmětem sankce tohoto domu. (Tu arciť třeba míti na mysli ony výhrady v příčině Černé Hory.)

2. Říci by se mohlo, že ústavodárná skupština, nehledíc k čl. 8. jednacího řádu ze dne 8. prosince 1920, přece jen rozhodovala o f o r m ě s t á t n í m o c i, ne-li přímo, tedy n e p ř í m o, skládajíc přísahu věrnosti králi Petru Karađorděviči; mohla zajisté odmítnouti tu přísahu, a jelikož toho neučinila, značí to, že t í m

z působem a v té formě vyhlásila dům Karađorděvičů jako dynastií. Na to mohlo by se odpověděti: Za prvé: ústavodárná skupština je jedno a jednotliví členové její druhé; tito dojistá jako takoví, t. j. jako jednotliví členové skupštiny, složili přísahu, ale národní skupština jako taková, jako těleso, o formě státní moci nerozhodovala. Teprve když poslanci složili přísahu, skupština jako taková pracuje a usnáší se, leč jednání i usnesení o útvaru státní moci po onom momentu nebylo. Za druhé: jednací řád článkem 8. postavil poslance do krajní volby, aby složili předem přísahu králi, to jest dřív než ústavodárná skupština jako taková rozhodla otázku formy státní moci ve prospěch monarchie, a aby takto svázali si ruce, až bude v ústavodárné skupštině hlasováno o předpisu, že stát Srbů, Chorvatův a Slovinců jest monarchií, anebo aby odmítnutím přísahy octlí se ve zjevném konfliktě s domem Karađorděvičů. Poslanci zvolili první rozhodnutí, jistotně v tužbě, nedati příčiny nebezpečným rozkolům ve chvíli, kdy se začalo pracovati na konsolidaci nového státu. Musí se však přiznati, že tomuto a takovému rozhodnutí nedostává se oné autority, již by bylo mělo s v o b o d n é a n e p ř e k a ž e n é vyhlášení monarchie samou ústavodárnou skupštinou. A postup vlády dra M. Vesniče i její nástupkyně, vlády N. Pašiče, jest tím pochybenější, že se mohlo se zřetelem na všechny tehdejší poměry a okolnosti, jež se byly tehdy sběhly, považovati za jisto, že by byla ústavodárná skupština, i kdyby jí byla bývala ponechána úplná svoboda v té příčině, podržela monarchickou formu.

b) Čl. 1., jak jsme viděli, předpisuje dále, že stát Srbů, Chorvatův a Slovinců jest monarchií parlamentní.¹⁵⁾ Bylo-li potřebno to říci, když už v tomže článku bylo řečeno, že je ten stát ústavní monarchií? Zdaliž ústavní monarchie není zároveň i parlamentní, jinými slovy, zdaž nějaká monarchie může býti ústavní, aniž by byla parlamentní? Třeba kladně odpověděti: to jest, že stát byl by i monarchií, i ústavním, a přece by nebyl parlamentním. Nejprve tak může býti, předpokládáme-li, že parlamentní monarchie značí monarchii s národními

¹⁵⁾ Srbské ústavy z let 1869, 1888, 1901 a 1903 vyjadřovaly se tu jinak; jejich článek 1. po slovech, že srbský stát je dědičnou ústavní monarchií, dodával: »s národním zastupitelstvem«. Věcně je to totéž, jako když se řekne, že je to monarchie ústavní a parlamentní.

zástupci, neboť víme, že monarchický stát může míti ústavu a nemíti národního zastupitelstva. Ústava značí jen obmezení vladařovy moci, značí jen to, že není před námi a u t o k r a t i c k á, případně a b s o l u t i s t i c k á monarchie, ale ústava neznačí i to, že by vladařská moc musila býti obmezena právě národním zastupitelstvem, svobodně zvoleným; vladařská moc může se ústavou i jinak obmeziti. Tak na př., dle srbské ústavy z r. 1888 knížetství srbské bylo ústavní monarchií, jakkoliv nemělo národního zastupitelstva, oprávněného míti podíl v zákonodárství rovnoprávně s vladařem, nýbrž vladařská moc dle té ústavy byla obmezena státní radou, jejíž členové byli doživotně jmenováni panovníkem, ta rada vykonávala zákonodárnou moc společně s knížetem, a byl tudíž kníže panovníkem s o b m e z e n o u m o c í, t. j. ústavním panovníkem. Dále, jestli že parlamentní vládnutí značí vládu p a r l a m e n t a r i s m u, tedy nejen že ústavní monarchie bez národního zastupitelstva přirozeně není parlamentní monarchií, nýbrž mohla by jí nebýti i ústavní monarchie s národním zastupitelstvem. Vždyť samo zřízení národního zastupitelstva dojistá ještě neznačí p a r l a m e n t a r i s m. Takový případ jsme měli na př. v předválečném Prusku, kde parlament neměl moci svrhovati vlády a míti formální účast v tvoření vlády. To obé jest však v ústavních monarchiích románských (jako v Itálii a ve Španělsku). Jakým jest tedy zde systém ústavy státu Srbů, Chorvatův a Slovinců? Chtěla-li, normujíc v čl. 1., že je to parlamentní monarchie, vnésti do nového státu systém, jaký panuje v románských zemích (jehož typ představuje Francie)? Kdyby parlament v novém státě měl moc svrhnouti vládu, resp. jednotlivé ministry, a kdyby se formálně účastnil sestavení nové vlády, tu by to velmi obmezovalo panovníkovu moc a jeho autoritu. Vladař by tu byl vlastně jen vysokou úřední figurou, jejíž moc by byla spíše jen t h e o r e t i c k á, neboť moc s k u t e č n á byla by v rukou národní skupštiny, resp. té či oné strany, která by měla většinu. V Srbsku po zavraždění Alexandra Obrenoviče a příchodu dynastie Karađorděvičů radikálové uplatnili doktrinu o vladařově nevměšování se do státních záležitostí: panovník nemůže vykonávati státní záležitosti ani nepřímou ani přímo, ježto dle ústavy — tvrdí oni — za ty záležitosti není odpovědným, nýbrž spadají ony do oprávněnosti ministrů, jsou-

cích dle ústavy odpovědnými. Kde jest odpovědnost, tam jest i moc. Rozumí se, že tato doktrína přiváděla věcně k n e g a c i vladaře jako veřejnoprávního zřízení.¹⁶⁾ Ústava z roku 1921 v otázce vladařovy moci a moci parlamentu není jasnou; svým ustanovením, že stát Srbů, Chorvatů a Slovinců jest parlamentní monarchií, jako by byla chtěla dáti parlamentu onu moc, kterou má ve státech se systémem parlamentarismu (ve státech románských), t. j. že mu dává moc vládu svrhovati i tvořiti; s druhé strany pak, předpisujíc v čl. 90., že předsedu i členy ministerské rady jmenuje král, ústava jako by zase mířila k předválečnému systému pruskému. Leč nejhlavnější jest, domníváme se, pojmuti věc tak, že v otázce ustanovování vlády a ministrů ústava chtěla, aby mezi vladařem a parlamentem panovala stálá shoda a dorozumění, t. j. ústava chtěla, aby se dělili o státní moc. Arcif takový systém, a zvláště když není horní sněmovny či senátu (jak je tomu v parlamentních monarchiích románských), přivádí k soutěži, soupeřství a boji mezi oběma ústavními činiteli, což přirozeně nemůže býti k užítku mírného rozvoje státního života.

§ V. Státní moci.

A. Z á k o n o d á r n á m o c: K r á l i n á r o d n í z a s t u p i t e l s t v o. Zákonodárnou moc vykonávají král a národní zastupitelstvo společně (čl. 46.) ať v příčině ústavních, ať obyčejných zákonů.

a) K r á l. Králova zákonodárná moc spočívá v jeho prerogativě s a n k c e. Královo v e t o je tu a b s o l u t n í m a nemůže býti suspendováno. Z toho vychází na jevo, že národní zastupitelstvo není suverenním, a tudíž není jím ani národ, ježž ono zastupuje, neboť, jak známo, moc suverenní jest neobmezenou a nedělitelnou, a když národ dělí se s panovníkem o su-

¹⁶⁾ Ve své studii »Ústavní panovník« pokusili jsme se ukázati, že tato theorie není ničím jiným než převodem absolutismu s panovníka na národní zastupitelstvo, že tedy značila zničení ústavy, kterážto ústava nechce věděti o žádné absolutní moci, ani právní ani faktické. Na to jsme poznamenali, že panovník, neodpovídá-li za jednání svých ministrů zákonně, odpovídá za ně m r a v n ě, a jakmile někdo byf jen mravně je odpovědným, musí se mu přiznati jakási moc. (Tato studie vyšla srbsky v Bělehradě, 1904, francouzsky v pařížském časopise právníckém Revue générale du Droit, de la Législation et de la Jurisprudence, 1905.)

verenní moc, značí to, že národ suverenním není. To zároveň ukazuje, že radikální a demokratická strana, jež jsou vlastně tvůrci ústavy ze dne 28. června 1921, nejsou demokracií, protože v demokracii národní suverenost jest základní zásadou, zásadou to, již uplatnila francouzská deklarace o právu člověka a občana.¹⁷⁾ Tyto dvě strany nosí tedy jméno, jež jim ve skutečnosti nenáleží. Je to, jako bychom měli knihu, jejíž titul by neodpovídal jejímu obsahu.¹⁸⁾

Poznamenejme, že v případě normovaném v čl. 94. král vykonává skrze odpovědné ministry v jisté míře zákonodárnou moc. Tu je řeč o nařízeních, potřebných k provádění zákonů; král je vydává na návrh příslušného ministra úkazem na základě zplnomocnění, jež mu poskytuje sám zákon. Dle alin. 4. tohoto článku: »Národní skupština může nařízení, vydaná na základě zákonného zplnomocnění, resolucí zbavit úplně nebo částečně platnosti.« Ke zrušení nařízení není tedy třeba zákona, stačí resoluce. Ustanovení trochu nelogické: je-li jedno nařízení vydáno se zplnomocněním a příkazem zákonodárné moci, kterouž tvoří král a národní skupština, jak může nařízení zrušiti jenom jeden zákonodárný činitel, národní skupština? Vrátime se k těm nařízením tam, kde bude řeč o soudní moci.

b) Národní zastupitelstvo. 1. Složení národního zastupitelstva. Toto se volí rovným, přímým a tajným hlasováním (čl. 69.). Tedy je to *le suffrage universel*. Žádá se jen 21 let pro aktivní a 30 let pro pasivní volební právo, a mimo to pro toto druhé, aby kandidát poslaneckví hovořil a psal národním jazykem (čl. 69., 70. a 72.). Práva volebního vůbec nemají jen důstojníci, poddůstojníci a vojínové, dokud jsou pod praporem. Kdy se dočasně ztrácí volební právo, řečeno jest v čl. 71. — 2. Čl. 70. v třetí alinei dí: »Zákon rozhodne o ženském volebním právu.« Do té doby tedy ženy volebního

¹⁷⁾ »Le principe de toute souveraineté réside essentiellement dans la nation,« praví se tam.

¹⁸⁾ Viz v souvislosti s tím čl. 1. československé ústavy ze dne 29. února 1920, dle něhož v československé republice všechna moc pochází z národa. Dr. J. Stavnik, Ženeva, »Die Verfassung der tschechoslowakischen Republik« (Schweizerische Juristen-Zeitung, číslo z 1. července 1920, Zürich).

práva nemají. Tu se ústava z r. 1921 odlišuje od dřívějších ústav srbských, dle nichž — alespoň tak byly stále tlumočeny — ženy nemohly míti ani aktivní ani pasivní volební právo, a zákon, jenž by byl ženám za těch ústav poskytl volební právo, byl by býval neústavním. Nyní ústavotvůrce přikl otázkou ženského volebního práva příslušnosti obyčejné národní skupštiny a krále. Dokud však ženám zákonodárce volebního práva neposkytne, značí to, že jim je odpírá. — 3. Čl. 69. alin. 1, *in fine*, stává zásadu zastupitelstva menšinu, kterážto zásada byla obsažena i v srbských ústavách z let 1888, 1901 a 1903. Zákonodárci se ponechávají, aby rozhodl, jaký systém tu bude osvojen.

Funkcionování národního zastupitelstva. Obyčejná národní skupština může plnoprávně se usnášeti, je-li ve schůzi přítomna jedna třetina všech poslanců, a pro plnoprávné usnesení je třeba, aby předloha byla přijata většinou (absolutní) přítomných poslanců (čl. 85.). Dřívější srbské ústavy vyžadovaly pro plnoprávné zasedání obyčejné (malé) skupštiny absolutní většinu z úplného počtu poslanců. Ale usnáší-li se národní skupština jako ústavodárná (oddíl dvanáctý čl. 125. až 127.), tehdy »činí usnesení nadpoloviční většinou veškerého počtu svých členů« (čl. 127., alin. 7.), což značí, že se také pro plnoprávnou schůzi té skupštiny žádá nejméně tolikéž členů. To se objasňuje mimořádnou důležitostí, kterou mají úřady a usnesení o změnách a doplňcích v ústavě. Ústava z r. 1921 nezná Veliké národní skupštiny srbských ústav z let 1869, 1888 a 1903 (tu instituci zrušila i ústava z r. 1901); ústavodárná skupština dle ústavy nového státu má stejný počet poslanců jako skupština obyčejná (dle srbské ústavy z r. 1869 a 1888 čítala Veliká národní skupština čtyřikrát tolik a dle ústavy z r. 1903, čl. 129. dva krát tolik poslanců jako obyčejná — malá — skupština).

Moc národního zastupitelstva. 1. Národní skupština obyčejná jakož i ústavodárná má právo zákonné iniciativy, a stejné právo připadá i králi (čl. 78. a 126.). Poněvadž v tom právu spočívá vykonávání zákonodárné moci, logickým jest, že připadá jednomu i druhému zákonodárnému činiteli. — 2. Národní skupština — s králem — vydává zákony, a to obyčejná skupština obyčejné a ústavodárná ústavní zákony. Rozdíl je v tom ohledu mezi těmi dvěma

skupštinami i v tom: z a p r v é, že obyčejná skupština má moc s králem vydávati neobmezeně zákony o všem a všelichem; obyčejná národní skupština se nesvolává pro usnášení jen o jistých předlohách zákonů, aniž může kdo obmeziti její právo zákonodárné iniciativy, kdežto ústavodárná skupština může se usnášeti jen o oněch předpisech ústavní povahy, k vůli nimž jest svolána: n a d t o m o c i usnášecí nemá; z a d r u h é: obyčejná národní skupština obmezena jest ve své zákonodárné moci ústavními předpisy, kdežto ústavodárná skupština může býti svolána, aby se usnesla o kterémkoliv ústavním předpisu, ba i o čl. 1., jenž mluví o formě vládní moci, tudíž by mohla plnoprávně býti povolána, aby se usnesla, že monarchický systém má býti zaměněn systémem republikánským. Arciť vyžadovalo by usnesení, aby byla prohlášena republika, ještě sankce panovníkovy; jeho sankce, jak jsme to vpředu viděli, měla by význam zřeknutí se trůnu za sebe i za rodinu. Konečně obyčejná skupština nemá moci »předložené části rozpočtu zvětšovati« (čl. 113., al. 3.) a jest v tom ohledu její moc vůči vládním předlohám obmezena; může vládě i celý návrh rozpočtu odmítnouti, ale nemůže doň vnášeti z v ý š e n í jednotlivých položek, nýbrž jen s n í ž e n í.

— 3. Obyčejná národní skupština v nové ústavě dostala moc, jaké dle srbské ústavy z r. 1903, ani dle ústav z let 1869 a 1888 neměla: v příčině zcizení nebo výměny státního území stačí schválení obyčejné národní skupštiny.¹⁹⁾ — 4. Národní skupština (obyčejná) má vzhledem k ministrům moc, která není zákonodárnou, totiž moc, že může ministry obžalovati u státního soudu (dvěma třetinami hlasů přítomných členů — čl. 93.).

B. V ý k o n n á m o c. Zákonodárná moc vydává zákony, výkonná moc je vykonává. Výkonné moci jsou dvě: s p r á v n í

¹⁹⁾ Dle dřívějších našich ústav bylo k tomu třeba usnesení Veliké národní skupštiny. (Viz na př. o tom čl. 103. alin. 2, ústavy z r. 1901.) A tedy postup vlády království srbského (vláda N. Pašiče), která dne 1. prosince 1918 bez otázky a svolení srbské Veliké národní skupštiny rozhodla, že království srbské přestává jako veřejno-právní a mezinárodní osobnost a zaniká v nové veřejno-právní a mezinárodní osobnosti, »ve státě Srbů, Chorvatů a Slovinců«, byl neústavním a roveň státnímu převratu. Neboť když svolení Veliké národní skupštiny bylo potřebno pro zcizení jen části území království srbského, tím spíše bylo toho třeba pro zničení právní osobnosti toho království a zcizení celého jeho území ve prospěch nového, tedy jiného státu.

(administrativní), jež vykonává zákony z oblasti veřejného práva (mimo zákony trestní) a soudní, jež vykonává zákony z oblasti soukromého práva a práva trestního.²⁰⁾

a) Šéfem výkonné moci jest král, což se v příčině správní moci vidí nejprve z čl. 47., dle něhož »správní moc vykonává král prostřednictvím odpovědných ministrů, dle ustanovení této ústavy«, a pak i z toho, že jmenuje: »předsedu a členy ministerské rady« (čl. 90., al. 1.); v příčině soudní moci to vysvitá z čl. 48., dle něhož »soudní moc vykonávají soudy. Jejich rozsudky a rozhodnutí pronášejí se a vykonávají ve jménu krále na základě zákona«. Z králových prerogativ jako šéfa výkonné moci připomeneme zvláště:

1. Jeho moc z čl. 51., že »představuje stát ve všech vztazích k cizím státům«, kterážto moc zvlášt se zrcadlí v jeho právu, »vypovědětí válku a uzavřítí mír«. Ohledně války králova prerogativa, která byla dle dřívějších srbských ústav neobmezena (dle těch ústav mohl v každém případě sám vyhlásiti válku i bez předcházejícího dotázání a souhlasu národní skupštiny), dnes jest zúžena tak, že král už nemůže, kromě případu, že by země byla napadena anebo válka jí byla vyhlášena od některého druhého státu, vyhlásiti válku bez předchozího souhlasu národní skupštiny (čl. 51., alin. 1., in fine).

2. Král má právo amnestie a milosti (čl. 50.). Také tu nová ústava se zřetelem k dřívějším ústavám srbským z let 1888 a 1903 částečně obmezila panovníkovu moc; dle nové ústavy panovník může dáti amnestii jen »pro politické a vojenské delikty« (čl. 50., al. 1.), kdežto dle ústav z let 1888 a 1903 král měl vůbec právo amnestie i pro delikty obyčejné (délits de droit commun).²¹⁾

²⁰⁾ V theorii je otázka ta spornou, jsou-li tři (zákonodárná, výkonná a soudní) nebo jen dvě (zákonodárná a výkonná) moci. Ve svém komentáři o srbské ústavě ze dne 6./18. dubna 1901 vyslovili jsme se pro druhý náhled s tím, že se výkonná moc dělí na správní a soudní. To, že je soudní moc nezávislá na správní, neodnímá jí charakteru výkonné moci, aniž z ní tvoří nějakou třetí, zvláštní moc ve státě. Dojista v právním životě státním můžeme jen toto dvoje pojmuti: v y d á v á n í z á k o n ů (pravidla) a jich užívání (výkon).

²¹⁾ Dle ústavy z r. 1901 králova moc byla tu ještě obmezenější: měl amnestii jen pro politické zločiny (čl. 14.), a ústava z r. 1869 vůbec v čl. 118. nevzpomínala amnestie, nýbrž jen práva milosti.

b) Správní moc. 1. Aktivní administrace. Ji v čele jsou jednotliví ministři (čl. 90., alin. 1.), vykonávající ji v různých formách, z nichž nejdůležitější jest úkaz: toť společný akt krále a příslušného ministra. Čl. 54. ústavy normuje, že »ani jeden čin královské moci nemá platnosti a ani se nemůže provésti, není-li opatřen podpisem příslušného ministra«, ale nemá úkaz také tehdy platnosti, nepodepsal-li jej král. Úkaz podpisují oba a oba zaň odpovídají. Jen v tom je mezi oběma rozdíl, že ministr odpovídá za úkaz jím spolupodepsaný trojím způsobem: mravně, politicky (před parlamentem) a zákonně (dle zákona o ministerské odpovědnosti — čl. 54., 91. a 93., alin. 2. a 3.), kdežto král odpovídá jen mravně za úkaz. Zásada o králově nedotknutelnosti (neodpovědnosti), ustanovené v čl. 55., alin. 2., vztahuje se jen na politickou a zákonnou odpovědnost, a nikoli na mravní odpovědnost; ničím a ani ústavou nemůže se nikdo, a ani šéf státu, učiniti i mravně neodpovědným za svoje s vědomím a vůlí podnikaná jednání; mravní neodpovědnost může vyplynouti jen z těch příčin, které v trestním právu vylučují vinu (přičitatelnost).²²⁾

Ačkoliv národní skupština nemá dle ústavy — t. j. právně — nikterak výkonné moci, jaká připadá v úplnosti králi, přece vzhledem na poměr ministrův ke skupštině a politickou jejich závislost na ní má skupština faktickou možnost prostřednictvím ministrů vykonávati vliv i na správu státní a vůbec na fungování výkonné moci. Tím způsobem národní skupština dovede sjednotiti ve svých rukou moc zákonodárnou i výkonnou, aby se takto přetvořila do jisté míry v moc absolutní, a to absolutní moc nejnebezpečnějšího druhu, absolutní moc bez jakékoliv mravní odpovědnosti (kterážto odpovědnost přece i samého panovníka zatěžuje), neboť parlament jest kolektivní bytostí, tedy bytostí bez individuálnosti a individuální vůle; odpovědnou mravně může býti jen určitá osoba a určitá vůle. Za činnost a počínání shromáždění lidí, jakým jest parlament, nemůže se činiti odpovědnou ani jedna z oněch osob, z nichž sestává shromáždění. Nesporně je to nedokonalý mechanism státní, když v něm může býti moc bez od-

²²⁾ Viz o tom obsírněji v naší již zmíněné studii »Ústavní panovník«.

povědnosti, právě tak jako by byl nedokonalým mechanismus, v němž byla by odpovědnost bez moci. — 2. Správní (administrativní) soudnictví. Ze správních soudů jako nejvyšší správní soud ústava určuje státní radu. Avšak, jak patrně z čl. 103., jenž normuje její složení a příslušnost, má státní rada kromě soudních atribucí i atribuce z oblasti aktivně administrativní. V příčině soudního příslušenství státní rada uvede mezi zvláště ustanovení, dle něhož jest ona příslušnou rozhodovati i o stížnostech proti úkazům (dekrety). Je tedy možno, že králův úkaz před státní radou bude zrušen. V srbských ústavách z let 1869 a 1888 podobných předpisů nebylo a teprve poprvé v srbském ústavním právu byl takový předpis zaveden konservativní ústavou z r. 1901, čl. 83. 1°., načež i v ústavě z r. 1903 byl normován (čl. 144. 12.). Přece však v této otázce mezi srbskými ústavami z let 1901 a 1903 a ústavou z r. 1921 jest tento rozdíl: dle prvních dvou ústav proti úkazu mohla býti podána stížnost jen tehdy, porušovala-li »zákonná soukromá práva« nebo »nějaký státní hmotný zájem ve prospěch jednotlivců«, kdežto nová ústava se vyslovuje způsobem všeobecným o sporech, vzniklých ze stížností proti úkazům, z čehož vysvitá, že se za režimu ústavy z r. 1921 mohou i takové případy stížnosti proti úkazu a jeho zrušení předpokládati, které se ve smyslu srbských ústav z let 1901 a 1903 považovaly vyloučenými za režimu těch ústav. Tato poznámka má speciálně význam v příčině oněch úkazů, jimiž se jen porušuje jistý zákonný předpis, ač se jimi nepoškozují žádné zákonné soukromé právo ani hmotný zájem státní ve prospěch některého jednotlivce, případ zrušení úkazu známý ve francouzském právu pod jménem cassation du décret du Président de la République dans l'intérêt de la loi. Zda by se mohl na základě ústavy z roku 1921 vydati zákon, jenž by i tak užitečné zřízení sankcionoval (konsakroval)? Otázka je dána jen proto, že čl. 103. ústavy z r. 1921, jakkoliv — jak bylo řečeno před chvílí — mluví způsobem všeobecným o stížnostech proti úkazům, v předpisu (al. 5 pod 1°.), kde je řeč o stížnostech proti úkazům, mluví o státní radě jako nejvyšším státním soudě a o sporech správní povahy, a tu, když by se spor, jenž by usiloval o zrušení úkazu jen v zájmu zákona, nepovažoval za spor povahy administrativní (les contentieux administratifs), pochybno by bylo, zda by zákon, jenž by takové zřízení zavedl, se shodoval s čl. 103. (alin. 5. 1°.) ústavy.

Z ústavních předpisů, týkajících se složení státní rady, uvedme jen alin. 3. čl. 103., podle níž »nejméně dvě třetiny státních radů musejí míti diplom o absolvované právnické fakultě«, ustanovení úplně místné, ježto otázky, jimiž se zaměstnává státní rada, jsou zpravidla otázkami ze zákonodárství a práva. V dřívějších ústavách srbských takového ustanovení nebylo, a tak se stávalo, že ve státní radě bývalého srbského státu počet radů právníků nejen netvořil nejméně dvě třetiny, nýbrž ani absolutní většinu, takže otázky povahy právní mohly býti řešeny kollegiem, v němž polovici, ba i absolutní většinu tvořili nepřávníci.

Ohledně správního soudnictví máme ještě jedno ustanovení v ústavě, totiž čl. 102., kde stojí: »Pro spory správní povahy ustanovují se správní soudy. Zákon určí jejich sídla, příslušnost a organisaci.«

c) Soudní moc. Soudní moc (pro projednávání soukromoprávních a trestních sporů) jest předmětem norem oddílu devátého ústavy (čl. 109. až 112.). Jest nezávislou (čl. 109.). Nezávislost soudní moci spočívá v tomto: 1. »Soudy nestojí pod nějakou mocí, nýbrž soudí dle zákonů.« Z toho, že soudy soudí »dle zákonů«, má se vyvoditi, že nemají moci zkoumati ani materiální ani formální ústavnost zákona; soud by musil užití zákona i tehdy, kdyby ten zákon byl v odporu at s materiálními, at formálními předpisy ústavy.²³⁾ Ale soud arcíť má právo i povinnost, aby zkoumal a zjistil, zdali to, co se mu předkládá jako zákon a čeho má upotřebiti, jest skutečně zákon, t. j. zda to, co se představuje býti zákonem, jest opatřeno souhlasem obou zákonodárných činitelů, krále a národního zastupitelstva.²⁴⁾ Nepochybno jest též, že soudy mají zkoumati ústavnost oněch zákonů, které předcházely ústavě z r. 1921, a že nemají užívatí oněch zákonů, jež by byly v rozporu s ústavou; pokud odporují ty zákony ústavě, potud jsou jí zrušeny (lex posterior derogat priori), a

²³⁾ A vůbec na evropském kontinentě není domovem zřízení severoamerického ústavního práva, dle něhož soudy (v jistých mezích) mohou zkoumati dokonce i materiální ústavnost zákona.

²⁴⁾ My jsme se mocí soudů posuzovati ústavnost zákona zabývali obšírněji ve své práci: »O úloze soudní moci dle srbského zákonodárství«, Bělehrad 1909 (v srbském jazyce).

soud nemůže používatí zákona, jehož není.²⁵⁾ Ostatně o tom v nové ústavě jest výslovné ustanovení v čl. 142., kde v první alinei stojí, že od toho dne, kdy ústava nabude závazné moci, »přestávají platiti všechny právní předpisy, které by jí odporovaly«. Tedy pravidlo, že soudy soudí jen podle zákona, znamená ještě i to, že soudy jsou oprávněny i povinny zkoumati zákonitost nařízení, jež vydala správní moc (ve formě úkazů neb pravidel, předepsaných od jednoho nebo více ministrů). Nařízení má na zřeteli čl. 94. ústavy, a dle něho nařízení jest platné a má právní moc, je-li vydáno na základě zákonitého zplnomocnění, neodporuje-li ani ústavě ani jedinému zákonu, a je-li vyhlášeno. Jinak nařízení, i kdyby bylo vydáno ve formě úkazu, nemá právní platnosti, a soudní moc ho nepoužije. Tudíž je soudní moc povolána, aby zkoumala, zda nařízení, jehož má použití ať v občanském, ať v trestním sporu, vyhovuje všem podmínkám, vypočteným v čl. 94.²⁶⁾

Není však jasnou ústava z r. 1921 v příčině moci, kterou mají soudy v tom případě, když při projednávání nějakého trestního nebo občanského sporu předloží se jim otázka o právní platnosti nějakého administrativního aktu, t. j. aktu, jež podnikla v okruhu příslušnosti své a provedla moc správní; není jasno, zda v takovém případě má soud moc oceniti zákonitost administrativního aktu, či má-li soud teprve pak, až by příslušná moc správní nalezla, že administrativní akt jest v rozporu s některým administrativním zákonem, dále postupovati, t. j. původce k trestu resp. k náhradě škody odsouditi? Samozřejmě nemíní se tu ony činy správních orgánů, které mají všeobecnou povahu, t. j. nemíní se tu nařízení, jichž zákonitost, jak jsme už viděli, soudy jsou oprávněny zkoumati, nýbrž míněny jsou jen jednotlivé speciální činy správní

²⁵⁾ Viz o tom v našem komentáři ústavy z r. 1901, sv. I., str. 109. a 110.

²⁶⁾ Chybně se praví v čl. 94., alin. 3., že »nařízení nesmějí býti v rozporu se zákonem, k vůli jehož použití byla vydána«; nejen s tímto zákonem, nýbrž ani s jediným zákonem vůbec nařízení nesmějí býti v rozporu. Srbské ústavy z let 1888, 1901 a 1903 žádaly v předpisech o nařízeních jen to, že musily býti zákonité a vyhlášené, ale i za režimu těch ústav vždy platilo, že »naredba« nesměla býti v rozporu ani s jediným zákonem.

moci, takové, jimiž v konkrétních případech se provádějí a vykonávají jednotlivé předpisy administrativních zákonů.

Z toho, že v čl. 18. ústava řekla: »Každý občan má právo přímo a bez číhokoliv schválení žalovati u soudu státní a samosprávné orgány pro trestní skutky, jichž se dopustili vůči němu ve služební činnosti« (alin. 1.) a »za škody, jež způsobí občanům státní nebo samosprávné orgány nesprávným konáním služby, odpovídají stát nebo samosprávné sbory před řádným soudem. Dotyčný orgán jest jim odpovědným« (alin. 3.) — ještě nevysvětluje, že ústava na hořejší otázku vůbec odpověděla, a ještě méně, že na ni odpověděla kladně, t. j. v tom smyslu, že soudy mají moc posuzovati zákonitost speciálních administrativních aktů; jen to se tu může pozitivně říci, že zmíněný ústavní předpis chtěl trestní nebo občanskou žalobu jednotlivců v případech jím předvídaných zprostiti od předcházejícího schválení správní moci, čehož žádala na př. srbská ústava z r. 1869.²⁷⁾ Nicméně sama otázka, jsou-li soudy příslušnými posuzovati zákonitost administrativních aktů, zůstává, nehledíc k čl. 18. ústavy, pochybnou, a to následkem zásady o dělbě moci, zásady, na níž spočívá organizace moderního buržoasního státu. Dle té zásady, jak známo, jedna státní moc nemůže proniknouti ani zasahovati do atribucí druhé státní moci, a použita na vztahy mezi mocí soudní s jedné strany a mocí správní s druhé strany, značí, že soudy nemají moci vměšovati se do záležitostí moci správní (tak jako ani tato nesmí se vměšovati do věcí moci soudní) a na tom základě soudům se nedovoluje při příležitosti projednávání občanských a trestních sporů posuzovati zákonitost jednotlivých (speciálních) aktů orgánů správní moci.

Arciř říci se může, že ústava z r. 1921 nikde výslovně neformulovala zásadu o dělbě moci, jak to byly učinily téměř všechny dřívější srbské ústavy (viz na př. čl. 110., alin. 1. ústavy z r. 1869 a čl. 146., alin. 3. ústavy z r. 1903), ale přece proto není ani nej-

²⁷⁾ Viz čl. 110., alin. 2, té ústavy a §§ 66 a 67 srbského zákona o úřednících civilní služby ze dne 15. února 1864. Toto ustanovení o předběžném schválení ve sporech proti správním úředníkům bylo zrušeno pozdějšími srbskými ústavami z let 1888, 1901 a 1903, kdy odpadly arciř i §§ 66 a 67 srb. zákona o úřednících civilní služby normující postup při dávání tohoto schválení.

méně pochybno, že i nová ústava přijala, ne-li explicitě, tedy aspoň implicitě, zásadu o dělbě moci. Celková stavba státní, tou ústavou zbudovaná, předpokládá bytí a osvojení té zásady, ona jest základnou a základem té stavby. Zásada o dělbě moci, tak logická a potřebná, vyplývá z ústavní organisace tohoto nového evropského státu, že nebylo ani — může se říci přímo — zapotřebí formulovati ji nějakým výslovným předpisem. Přes to vše my jsme názoru, že soudy mají moc, alespoň v případech, jež jsou předmětem ustanovení alin. 1. a alin. 3. čl. 18. ústavy z r. 1901, posuzovati zákonitost jednotlivých aktů administrativních orgánů, a důvody pro to jsme předložili ve svém komentáři srbské ústavy ze dne 6./19. dubna 1901 (sv. I., str. 108., sv. II., str. 40.).

2. Nezávislost soudů vidí se dále v *soudcovské neeseaditelnosti* (inamobilité), která jest zaručena čl. 112. »Soudcové všech soudů jsou stálými. Soudce nemůže býti zbaven své hodnosti, ani z jakékoliv příčiny odstraněn z úřadu proti své vůli, bez rozsudku řádných soudů nebo disciplinárního rozsudku kasačního soudu.« Soudcovská stálost stala se ústavním principem v Srbsku po prvé v r. 1888, a princip ten zachován byl v následujících dvou ústavách (z let 1901 a 1903).

3. Rovněž nachází zásada nezávislosti soudů svoje vyjádření a záruky ve způsobu, jak jsou ustanovováni soudcové vyšších soudů (soudů apelačních a kasačního soudu) i předsedové soudů prvního stupně, jakož se vidí z čl. 111. ústavy, jenž zní: »Ustanovování kasačních a apelačních soudců i předsedů soudů prvního stupně vykonává se královým úkazem na návrh ministra spravedlnosti z počtu kandidátů, jež volí volební těleso, jehož složení určí blíže zákon.« Pochyby není, že tento systém povyšování soudců, za něhož při dosazování a povyšování soudců není veškerá moc v rukou vlády, přispívá rovněž k nezávislosti soudců naproti vládě, a rovněž tak se tímto systémem dosáhne lépe onoho výsledku, že soudcové s nejlepší odbornou i morální kvalifikací budou na prvním místě povyšováni; ustanovení čl. 111. přispěje tudíž k povznesení soudnictví vůbec.²⁸⁾

²⁸⁾ Tento systém presentování kandidátů se strany jistých volebních sborů je u nás znám už ze srbských ústav z let 1888 a 1903, kde byl normován mnohem podrobněji než v ústavě z r. 1901.

4. Konečně se nezávislost soudců zabezpečuje i oním ustanovením čl. 112., dle něhož »soudce nemůže býti obžalován pro svoji soudcovskou činnost bez schválení příslušného apelačního soudu. V příčině členů vyšších soudů toto schválení dává kasační soud«. ²⁹⁾)

Připomeňmež na konec o soudní moci ještě toto dvojí: 1. pro celé království jest kasační soud v Záhřebě, jenž jest příslušným také v konfliktech o příslušnost mezi správními a řádnými soudy, jakož i v konfliktech o příslušnost mezi mocí správní, občanskou nebo vojenskou a mocí soudní (čl. 110. 3.). ³⁰⁾) Tedy, kasační soud jest zároveň soud pro konflikty, ono, čím jest ve Francii le Tribunal des conflits, s tím rozdílem, že le Tribunal des conflits jest soudem speciálním a že dána jest v něm převaha moci správní, kdežto, jak jsme viděli, dle ústavy království Srbů, Chorvatův a Slovinců v konfliktech o příslušnost mezi mocí soudní a mocí správní dána jest převaha soudní moci. — 2. Zásada soudní nezávislosti přijata jest i pro vojenské soudy (čl. 120.), ačkoliv nikoli tak široce jako pro občanské. Rozsudky vojenských soudů v poslední instanci přehlíží kasační soud (čl. 120., alin. 4.). Ústava z r. 1921 ohledně vojenských soudů poskytuje mnohem více záruky, nežli tomu bylo dle dřívějších srbských ústav.

§ VI. Sociální a hospodářská část ústavy. (Oddíl třetí. Sociální a hospodářská ustanovení: čl. 22. až 44.) Nejhlavnější a největší rozdíl mezi dřívějšími srbskými ústavami a nynější ústavou tkví v tom, že ústava z r. 1921 má jeden oddíl, jehož nebylo v žádné srbské ústavě, totiž oddíl o sociálně-hospodářských ustanoveních. To se objasňuje změnou v koncepci státu a jeho úkolech, změnou, kterou vyvolala veliká válka a ruská revoluce. Před válkou bylo hlavním úkolem buržoasního státu: uvnitř zajistiti pořádek a mír, zevně bezpečnost. Dále stát nedomníval se býti povinen jíti, aniž, jak se mysliilo, bylo užitečno jíti. To značilo zejména, že není úkolem státu vměšovati se do sociálně-hospodářských vztahů jednotlivců; ty vztahy máležely soukromě doméně jednot-

²⁹⁾ Viz v témž článku i další alin. 2., 3. a 4., v nichž jsou obsažena ustanovení, která byla už v srbských ústavách z let 1888 a 1903.

³⁰⁾ Tak bylo i dle srbských ústav z r. 1888 a 1903.

livců, do níž stát ani nemohl ani neměl vstupovati. Sociálně-hospodářské vztahy měly se ponechati s o u k r o m é m u p o d n ě t u a a u t o n o m n í v ů l i jednotlivců. Takové pojmání přirozenosti a charakteru oněch vztahů tkvělo v ideji svobody, proklamované francouzskou deklarací práva člověka a občana: lidé nebyli by dosti svobodní, kdyby stát zakročoval i v těch vztazích. Takové chápání sociálně-hospodářských vztahů tkvělo ještě v ideji s o u t ě ž e mezi jednotlivci, kterážto soutěž byla nejlepším prostředkem a zárukou pokroku i štěstí jednotlivců.

Zatím však za 19. stol. ty principy, princip svobody a princip soutěže, jež — jak jsme viděli — vedly a dospěly k tomu konci, že se stát zdržoval organisování sociálně-hospodářských vztahů, projevíly úplně jiné výsledky, než jaké očekávali od nich jejich zastanci: nepřivedly ani k p o ř á d k u ani k m í r u v tom století, jež bylo v jejich znamení. Naopak zásada svobody a zásada soutěže vyvolala rozhořčení a nemilosrdné b o j e jak mezi jednotlivci tak i mezi národy; odkazování jsouce státem, aby pracovali pro své vlastní štěstí, lidé dospěli k e g o i s m u a m a t e r i a l i s m u, tak že konečně toto celé pojmání státu a jeho úkolů, jež nám přinesla, jak již bylo řečeno, francouzská revoluce, vedlo konec konců k veliké evropské válce, jež jest vyvrcho- lením individualismu a materialistického ducha nynější kultury. To arcit vyvolalo a musilo vyvolati reakci v pojmech o společnosti a státě; koncepce francouzské revoluce byly podrobeny kritice, jejíž vývod přinesl pravý opak zásady o právu svobody jednotlivců, že totiž třeba opačně vyjítí od idey předem v této práci zdůrazněné: že člověk jest jen částí národního celku a národ zase jen částí všeobecného celku, t. j. č l o v ě č e n s t v a, a jakmile jest něco jenom částí nějakého celku, pak to něco nemůže býti úplně svobodno ani úplně nezávislé. části jednoho celku jsou ve v z á j e m n ě z á v i s l o s t i mezi sebou, ony jsou, jak se to už říká, mezi sebou s o l i d á r n í m i. Solidárnost však vylučuje soutěž a boj, nýbrž naopak v tom tkví, že všechny části celku usilují o společný cíl: jednotliví členové národa o zdokonalení svého národa a jednotliví členové člověčenstva, jimiž jsou národové, o zdokonalení člověčenstva. V dalším rozvoji člověčenstva v lidech víc a více se bude projeovati tužba k dobru a štěstí všeobecného celku, t. j. člověčenstva, jinými slovy, víc a více bude se u lidí projeovati tužba a snaha

o dobro a štěstí bližních. Tím způsobem nová koncepce o společnosti a státě, opačná nynější buržoasní, bude svým posledním cílem koncepcí altruismu, t. j. koncepcí křesťanskou.

Rozumí se, že nové ústavy evropské po veliké válce vzhledem ke všemu, co tu bylo řečeno, nemohly býti vypracovány na základě zásady nevměšování státu do sociálně-hospodářských vztahů, nemohly v tom duchu býti vypracovány právě k vůli míru a pořádku. Ústavy ty tedy právě příznaly státu jako povinnost i právo, aby i ty vztahy normoval.³¹⁾ Na tom hledisku stánu také ústavodárce státu Srbů, Chorvatů a Slovinců, a tak vznikl její oddíl třetí: Sociálně-hospodářská ustanovení.

Nová koncepce o úkolech státu jest koncepcí socialistickou, a má se zařazení tohoto oddílu do ústavy považovati za jakýsi úspěch a vítězství socialismu vůči buržoasii. Ten oddíl ústavy ukazuje, že ústavodárce z r. 1921 nepovažoval stát za organizaci a zřízení politické, jakým byl dle nazírání buržoasie před tím, nýbrž, přiblíživ se takto k doktríně socialistické, považoval stát za organizaci a zřízení sociálně-hospodářské.

Nový jihoslovanský stát tím způsobem dle ústavy z r. 1921 nabyl zároveň i charakteru politického, t. j. buržoasního i sociálně-hospodářského, t. j. socialistického. Tato dvojitost v povaze a charakteru jihoslovanského státu zvlášt se zračí v tomto třetím oddíle ústavy. Už při pouhém čtení toho oddílu lehce uvidí se v něm boj buržoasní koncepce státu se socialistickou, jinými slovy je ten oddíl kompromisem mezi oběma koncepcemi, arcif kompromisem, v němž přece převládá koncepce buržoasní; úspěch a vítězství socialismu daleko tu mají k úplnému vítězství a jeví se tu ještě nadmíru skrovnými. Jisto jest však, že buržoasní zřízení jihoslovanské společnosti jest tím vážně otřeseno a že těmito úspěchy se socialistické myšlenky v pokroku svém nedají zařžeti.

Podáme stručnými rysy nejhlavnější zásady toho oddílu ústavy.

³¹⁾ Viz na př. německou ústavu ze dne 11. srpna 1919 (V. oddíl. čl. 151.—165.). Viz komentář té ústavy od René Bruneta, »La constitution allemande du 11. août 1919«, Paris 1921 (str. 263. až 318.).

1. Stát bere do ochrany pracovní sílu i dělníky, jak se to vidí z čl. 23. (»Pracovní síla nalézá se pod ochranou státu. — Ženy i nedospělí mají se zvláště chrániti před škodlivým zaměstnáním pro jejich zdraví. — Zákon ustanovuje zvláštní opatření k zabezpečení a ochraně dělníků a předpisuje pracovní dobu ve všech podnicích.«) Stejná zásada jest předmětem ustanovení čl. 31., jenž dří: »Zabezpečení dělníků pro případ neštěstí, nemoci, nezaměstnanosti, neschopnosti a smrti upraví se zvláštním zákonem.«³²⁾

2. Čl. 33. ustanovuje: »Právo dělníka na organisaci k vůli dosažení lepších pracovních podmínek«. Tímto ustanovením jsou tedy připuštěny dělnické organisace odborové, ač jen za účelem zlepšení hospodářského postavení dělnické třídy, což značí, že nejsou schváleny politické dělnické organisace. Čl. 33. mlčky pomíjí otázku o právu dělníkově na generální zastavení práce (právo stávky). Se zřetelem k tomu, co jsme řekli před chvílí o dělnických organisacích, jest jisto, že dělníci nemají práva na generální zastavení práce k vůli politickým cílům, ale mají-li dle ústavy alespoň právo na zastavení práce k vůli zlepšení podmínek pracovních? Srbský zákon živnostenský z r. 1911 (29. června) připouští hospodářskou stávku dělníků, a my se domníváme, že ten zákon neodporuje čl. 33. ústavy, a že tudíž následkem toho dělníci mají i za platnosti této ústavy právo na hospodářskou stávku, alespoň pokud je řeč o území bývalého srbského království, leč připomínáme, že podobně by vznikla otázka, zda by zákon, jenž by dělníkům zakázal právo na hospodářskou stávku, byl v rozporu s čl. 33. ústavy. A tento předpis skutečně, alespoň jak jest redigován, ponechal tuto otázku otevřenou, t. j. ponechal ji příslušnosti zákonodárcově, tak aby ji mohl, neprohřešuje se proti ústavě, rozřešiti diskretně, ať ve smyslu příznivém ať nepříznivém pro dělníky.

3. Čl. 24. zaručuje duševním pracovníkům výsledky jejich práce (geistige Arbeit) těmito slovy: »Výrobky duševní

³²⁾ Již za let 1919—1922 vydána byla některá ustanovení — kteráž na základě čl. 130. ústavy stala se zákony — o práci, dělnících a jejich pojištění. (Viz »Službene Novine« z r. 1920, č. 243 a 244, z r. 1921 č. 84, č. 139, č. 184, z r. 1919 č. 109, z r. 1922 č. 69.

práce jsou majetkem autorovým a požívají státní ochrany.« Toť, jak víme, autorské právo (das Autorrecht, Urheberrecht), o čemž máme zmínku v § 212. srbského obč. zákoníku z r. 1844.³³⁾ (Pro rakouské právo viz §§ 1164 až 1171. rak. obč. zákoníka; Dr. M. v. Stubenrauch, Commentar zum allgem. österreichischen Gesetzbuch, Bd. II. Aufl. 8., Wien, 1903, str. 445—479; Dr. J. Krainz—Dr. L. Pfaff—Dr. A. Ehrenzweig, System des allgem. Privatrechts, Bd. II., erste Hälfte, Wien, 1920, str. 480—488; pro německé právo: dr. B. Mathias, Lehrbuch des bürgerlichen Rechtes, Berlin, 1914, str. 564 až 567.) Německý občanský zákoník neobsahuje předpisů o autorském právu (Viz Dr. Otto Fischer und Dr. Wilhelm von Henle, Bürgerliches Gesetzbuch, S. 40, Anm. 2).³⁴⁾

4. Čl. 25. praví: »Svoboda úmluvy v hospodářských vztazích přiznává se, pokud se nepřičí společenským zájmům.« Ustanovení velmi vážné a náramně odchylné od dosavadního pojmání svobody úmluv. Až dosud tato svoboda byla zásadně neobmezenou, a v té její neobmezenosti zračila se úplná svoboda soukromého podnětu a soukromé soutěže, základna buržoasní společnosti; jednotlivci, kteří mezi sebou utvářeli smluvní vztahy, dbali jen o své vlastní, osobní zájmy, jich ani dost málo se netýkaly obecné společenské zájmy, o něž pečovatí povinni nebyli. I když uzavřená takto smlouva, v níž smluvní strany upravovaly své soukromoprávní vztahy, přičíla se obecným zájmům, platnosti právní proto nepozbývala, aniž kdokoliv byl odpovědným za smluvní strany (viz na př. § 540 srbs. obč. zákoníku). Jen to mohlo smlouvě odněti právní platnost, obsahovala-li porušování veřejného pořádku nebo veřejné mravnosti (§ 13. srbs. obč. zákoníku). Nyní je jinak: dle čl. 25. ústavy jednotlivci jsou v tom ohledu jen potud autonomní, pokud svými smlouvami by nemířili proti společenským zájmům,

³³⁾ Ten předpis prohlašuje: »Vlastnické právo v příčině plodů lidských sil a na ostatní movité věci, jež se lidskými silami udržují, zakládá se na samé přírodě...«

³⁴⁾ Bernská konvence ze dne 13. listopadu 1908 a pařížská konvence ze dne 20. března 1883 (n. kal.), prvá o literárním vlastnictví a druhá o průmyslovém vlastnictví resp. les brevets d' invention, Patentrecht. Bernská mezinárodní kancelář pro ochranu knižního vlastnictví vydává i časopis Le Droit d' auteur.

a mají tedy nyní ve svých smlouvách dbáti nejen svých vlastních zájmů, nýbrž i zájmů společenských, těchto arcit dbáti mají jen tou měrou, aby jich neporušovali. Nejsou-li povinni pozitivním způsobem pečovat o obecné zájmy, uzavírajíce smlouvy, t. j. nejsou-li povinni starati se o pokrok obecných zájmů, jsou alespoň povinni starati se o ně negativním způsobem, t. j. mají dbáti, aby jich nepoškodili. Smlouva, pokud by byla v rozporu s obecnými zájmy, byla by absolutně nicotnou.

Čl. 25. jest v úplné shodě s koncepcemi ústavodárce z r. 1921 v příčině charakteru státu a jeho úkolu. Socialistické pojmání společnosti, jež tkví ve značné míře také v základech jihoslovan-ského státu, diktovalo ustanovení čl. 25. Otázkou jest jen toto: Zda ještě nyní a ve shodě s čl. 25. ústavy mají soudy zkounati u soukromoprávních smluv, zdali a pokud ony jsou na újmu obecným zájmům, aby jim v těch mezích odřekly svoji sankci. anebo čl. 25. určil jen zásadu, za níž má teprve následovati speciální zákon, jenž tu zásadu zpracuje a uskuteční? A než by ten zákon byl vydán, že soudy mají souditi jen dle dosavadního zákona občanského zákoníku, podle něhož je všeliká smlouva plně platnou, jen když se jí neruší veřejná mravnost ani veřejný pořádek, tedy bez ohledu na to, že by smlouva ta byla v rozporu s obecnými zájmy?

Myslíme, že třeba přijati toto poslední hledisko, neboť formule čl. 25. až příliš jest širokou, aby soudy jen na jejím podkladě mohly s hlediska obecných zájmů společenských posuzovati právní platnost smlouvy; dáti soudům takovou moc bylo by velikým nebezpečím pro soukromoprávní styk a smlouvy postrádaly by právní jistoty, neboť by soud, následkem nevymezení a nepřesnosti pojmu společenských zájmů, mohl úplně bona fide v každé smlouvě naléztí rozpor se společenskými zájmy. Proto musí čl. 25. býti pojmán jen jako indikace a direktiva pro zákonodárce, jehož povinností nyní jest, blíže určití, co jsou to společenské zájmy a které společenské zájmy jednotlivci nesmějí svými smlouvami porušovati. Užitečnost čl. 25. jest pak v tom, že zákonodárce jest povinen takový zákon vydati, a kdyby tak neučinil, ponecháváje v platnosti dále nynější zákonodárství, dle něhož jsou smluvní strany ve svých soukromoprávních vztazích úplně autonomní, prohřešil by se proti ústavě. Dříve, dokud vládly ústavy úplně buržoasní, jež neobmezovaly,

jako tato čl. 25. svobody umlouvání, zákonodárce naopak nesměl vydávati zákony, jež by tu svobodu obmezovaly; takové zákony byly by bývaly v rozporu s ústavou.

V přičině míry, do níž zákonodárce může jíti v obmezování svobody umlouvání, ústava ponechala zákonodárci úplnou moc: na něm jest, určití tu míru, což značí, že zákonodárce může zásadně jíti velmi daleko. Může-li jíti však až tak daleko, že by vůbec zrušil svobodu umlouvání? Nedomníváme se tak, jelikož by takový system v té otázce jihoslovanskému státu odňal úplně charakter buržoasního státu, a my jsme dříve řekli, že jsou ustanovení 3. dílu ústavy kompromisem mezi buržoasním a socialistickým pojmáním státu, což značí, že zákonodárce i přes generální stylisaci čl. 25. ústavy musí ponechati jistou, více méně širokou svobodu umlouvání. Nicméně přiznáváme, že nepřesnost, s jakou jest redigován nejen čl. 25., nýbrž i mnohá jiná ustanovení z třetího dílu ústavy, bude působiti za provádění a praxe ústavy mnoho rozmíšek a bojů mezi buržoasními a socialistickými živly království Srbů, Chorvatů a Slovinců.

5. Čl. 37. mluví o vlastnictví, a jeho stylisace jest dosti nejasnou a neurčitou. Nejprve se klade pravidlo: »Vlastnictví jest zaručeno,« což značí, že se v zásadě zachovává soukromé vlastnictví, jež jest jedním z hlavních znaků buržoasního státu. Avšak hned na to se dodává, že: »z vlastnictví plynou i závazky«. Jest otázka, na jaké závazky se tu myslí? A dává-li na tu otázku y témže článku odpověď ustanovení, v němž stojí, že: »Jeho užívání (t. j. vlastnictví) nemůže býti na škodu celku? Jinými slovy: zda chtěl ústavodárce říci, že závazky, vyplývající z vlastnictví nesmějí býti »na škodu celku«, že majitel jedné věci nesmí svého vlastnického práva zneužítí v onom smyslu, jak je to normováno v §§ 226. a 826. německého obč. zákoníku³⁵⁾ (Missbrauch des Rechtes, l' abus du droit) a v § 2., alin. 2. švýcar. obč. zák.³⁶⁾ t. j. že svého vlastnického práva nesmí užítí jen k tomu

³⁵⁾ § 226 něm. obč. zák. praví: »Die Ausübung eines Rechtes ist unzulässig, wenn sie nur den Zweck haben kann, einem anderen Schaden zuzufügen«, a § 826 takto jest redigován: »Wer in einer gegen die guten Sitten verstossenden Weise einem Anderen vorsätzlich Schaden zufügt, ist dem Anderen zum Ersatze des Schadens verpflichtet.«

³⁶⁾ »Der offenbare Missbrauch eines Rechtes findet keinen Rechtsschutz.« Viz o tom: Dr. Eugen Curti-Forrer: Schweizerisches Zivilgesetzbuch mit Erläuterungen, Zürich 1911, str. 4 až 6.

účelu, aby jinému způsobil škodu, bez jakéhokoliv užítku pro sebe sama? V každém případě ustanovení, že užívání vlastnictví »nesmí býti ke škodě celku«, zahrnuje i zneužití práva vlastnického, tak jak mu rozumějí občanské zákoníky německý a švýcarský, jelikož pravidlo, že se vlastnictví nesmí užívati na škodu celku, jest mnohem širšího a většího sociálního významu než formule o zneužití soukromých práv vůbec a zvláště práva vlastnického.

Čl. 37., alin. 1. ústavy zavádí jednu významnou novotu: opouští klasický buržoasní pojem o právu soukromého vlastnictví. Právo vlastnické, základ buržoasní společnosti, obsahovalo v sobě charakteristické příznačnosti. Na prvním místě mělo sloužiti soukromým zájmům vlastníka, a mimo to bylo absolutní a neobmezené. Ostatně stejnou charakteristiku měla všechna subjektivní soukromá práva; majíc za cíl, sloužiti jednotlivci a jeho osobnímu rozvoji, subjektivní právo soukromé musilo býti absolutní a neobmezené. Vlastník a vůbec subjekt nějakého soukromého práva měl při užívání svého práva míti na zřeteli jen své zájmy, nikoli zájmy jiných, ani zájmy společnosti, pročež v klasickém chápání práva vlastnického a vůbec soukromých práv nemohlo býti pojmu o zneužití soukromých práv.³⁷⁾

Avšak čl. 37. ústavy praví ve své alin. 1. mezi jiným i toto: »Obsah, objem a obmezení soukromého vlastnictví určují se zákonem.« Co pak zákonodárce má míti při tom na zřeteli, o co má při tom usilovati, to ústavodárce vytkl v onom ustanovení, že užívání práva vlastnického »nesmí býti na škodu celku.« Zákonodárce tedy dle tohoto ústavního příkazu nemá vlastnictví pojímati jako prostředek pro dosažení výlučně soukromých cílů vlastnických, nýbrž má je pojmovi zároveň i jako sociálního činitele, jenž má sloužiti obecným, společenským cílům. Právo vlastnické právě tak jako svoboda umlouvání (čl. 25.), má zároveň sloužiti i jednotlivci (vlastníku) i společnosti. To je v paragraf vtělená a uzákoněná theorie prof. L. Duguíta o vlastnictví jako společenské funkci (la propriété — fonction sociale).³⁸⁾

³⁷⁾ Viz na př. §§ 22, 211 a 216 srb. obč. zák.

³⁸⁾ Viz L. Duguit: »Les transformations générales du droit privé

Ale jak velikou jest ta moc zákonodárcova při určování obsahu a hranic práva vlastnického? Může-li je snížit na nejmenší míru, může-li je dokonce úplně zrušiti, a zavést místo zřízení vlastnictví individuálního vlastnictví kolektivní (komunismus)? Myslíme, že třeba na tuto otázku odpověděti stejně, jako na podobnou otázku o výklad čl. 25.; v duchu kompromisu mezi buržoasním a socialistickým pojmáním státu zákonodárce by individuální vlastnictví nemohl úplně zrušiti. Rozumí se — stejnou poznámku učinili jsme též u čl. 25. — neobmezená moc, na kterou zákonodárce může činiti nároky, opíraje se o redakci čl. 37. alin. 1. ústavy, při realizaci zásady v tomto ústavním ustanovení formulované, bude s to vyvolati srážky mezi zástupci buržoasních a socialistických koncepcí, což nemůže býti mírnému rozvoji státu na prospěch.

Konečně třeba připomenouti — a týče se to jak čl. 25. tak čl. 37., alin. 1. —, že dokud by zákonodárce, vykonávaje ústavní příkaz z čl. 37., alin. 1., nezměnil nynějších předpisů v obč. zákoníku (srbském i chorvatském), soudy musejí vlastnické právo pojímati jen v onom smyslu, v jakém je to právo v obč. zák. pojímáno.

6. Zásada neporušitelnosti nabytých práv. V ústavě z roku 1921 nenacházíme této zásady, sankcionované srbskými ústavami z r. 1888, 1901 a 1903, což jest velmi charakteristickým. Také tato zásada jest jednou ze základních zásad buržoasního státu. Ta zásada zabezpečuje každému výsledky jeho práce, jichž mu dle téže zásady nemůže odníti ani zákon, a tak zároveň i v důsledcích zásada o neporušitelnosti nabytých práv povzbuzuje jednotlivce k individuální práci i soutěži, k onomu právě, co jest i žádoucí v buržoasní společnosti. Není-li však zásada nabytých práv zásadou ústavní, pak zákonodárce není jí vázán, a mohl by ve jménu své suverenní moci porušiti i nabytá práva, a to porušiti je nejen potud, pokud by se jednotlivci mohlo odníti nějaké jeho právo v oné formě, v jaké je má, poskytnuv mu místo jeho práva v té

depuis le Code Napoléon», Paris 1912. Toť *contradictio in adiecto*, tato L. Duguitova formule, což jsme se pokusili dokázati naší studií »Das Nachlassen des Rechtsgefühles hinsichtlich des Eigentumsrechts«, vytištěnou v »Blätter für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre«, October-Dezember 1921, str. 232 a 233.

formě jakousi sumu peněz dle odhadu,³⁹⁾ nýbrž zákonodárce mohl by tehdy porušiti nabyté právo i v úplné míře, t. j. nedávaje tituláru práva na náhradu v penězích za odňaté právo. Kdyby nebylo zásady o neporušitelnosti nabytých práv, nebylo by, jak se snadno nahlédne, žádné právní jistoty ani záruky pro jednotlivce, že výsledky jejich práce budou a zůstanou jejich. Takové státní ústrojí bylo by v přímé kontradikci se základními zásadami a snahami buržoasní společnosti. Když tedy ústava z r. 1921 nešla v tom směru do krajnosti, jak se vidí z čl. 37., alin. 2., kde stojí: »Vylastnění soukromého vlastnictví v obecném zájmu dovoleno jest na základě zákona za spravedlivou náhradu«, vysvítá z toho, že nějaký statek (movitý nebo nemovitý) může býti opravdu odňat jeho vlastníkov, avšak musí se mu za něj dáti peněžní náhrada. Zásada o nabytých právech jest tu jen částečně porušena. Jednotlivci se jeho soukromé právo vlastnické neodnímá úplně, neboť dostává za ně náhradu peněžní, nýbrž odnímá se mu jen v oné formě, v jaké je měl (ve formě věci movité či nemovité), což by také dle přísného užití té zásady nemělo býti. To značí zároveň, že zásada ona jest v čl. 37. alin. 2. částečně zachována, neboť vylastněný jedinec dostává svoje odňaté právo opět v jiné podobě, v penězích. Ústava se vyjadřuje v nejvšeobecnějším smyslu o důvodech vylastnění nějakého jednotlivce, pravíc, že může tak se státi »ve všeobecném zájmu«. Zákonodárce má určití ten všeobecný zájem. Vnucuje se otázka, může-li zákonodárce, shledav, že jest ve všeobecném zájmu úplně zrušiti soukromé vlastnictví, naříditi v š e o b e c n é v y v l a s t n ě n í? Se zřetelem na samu redakci čl. 37., alin. 2. bylo by třeba potvrdivě odpověděti, uvážíme-li však, že třetí oddíl ústavy jest kombinací buržoasně socialistických názorů, jakož i to, že nelze předpokládati, že by byla buržoasie v tomto svém měření se socialismem úplně opustila svoji hlavní význačnost, individuální vlastnictví, tu by se muselo, jak soudíme, za porušení ústavy považovati takové nařízení zákonodárcovo, jímž by se úplně odklízovalo soukromé vlastnictví. Tuto soluci potvrzuje též ustanovení čl. 37.,

³⁹⁾ Tu se arcit myslí na majetková práva (Vermögensrecht); ježto jen ona jsou peněžně ocenitelná. Práva rodinná mohla by býti odňata jen bez náhrady, neboť jsou peněžně neocenitelná.

alin. 1., jež zní: »vlastnictví jest zaručeno«. Když by se pak stannulo na hledisku protívném, t. j. že zákonodárce by mohl bez porušení ústavy přistoupiti ke všeobecnému vyvlastnění, bez náhrady vyvlastněným vlastníkům by toho učiniti nemohl.⁴⁰⁾ Ale co se týče ostatních soukromých práv (obligačních i rodinných), ta práva v ústavě zásadou o nabytých právech ani jiným podobným ustanovením chráněna nejsou a mohla by jich expropriace býti provedena bez náhrady.

7. Zrušení feudálních vzájemných poměrů a zřízení. Čl. 42. praví: »Feudální vzájemné poměry považují se právně za zrušené dnem osvobození z cizí moci«. Toto ustanovení platí hlavně o Bosně a Hercegovině, jejichž feudální vzájemné poměry nemohly se udržeti v moderním a demokracickém státě Srbů, Chorvatů a Slovinců. Zrušení těch vztahů mělo arcíť za následek také osvobození kmetů (čivčije) od placení feudálních poplatků jejich »gospodarům« (spahijům) a prohlášení jich za vlastníky půdy, kterou do té doby obdělávali, jakož to stojí v čl. 42., alin. 2.: »Kmetové (čivčije), jakož vůbec zemědělci, kteří obdělávají zemi v poměru kmetstvu podobném, ustanovují se za svobodné vlastníky užívaných pozemků, neplatíce za to žádného odškodnění.« Feudální poměry mohou se považovati buď za převážně veřejnoprávní poměry anebo za poměry převážně soukromoprávní. Ústavodárce z r. 1921 viděl v nich veřejnoprávní charakter a proto osvobodil kmety (čivčije) od placení jakékoliv náhrady spahijům, neboť u veřejnoprávních vzájemných poměrů není nabytých práv. Avšak v bývalém státě srbském, jenž měl po válkách za osvobození v letech 1876 až 1878 a po berlínském kongresu (13. června 1878 dle nov. kal.) rozřešiti agrární otázku, feudální vzájemné poměry byly považovány za soukromoprávní a na základě principu nabytých práv bylo spahijům přiznáno právo na náhradu, což normoval podrobně srbský zákon o úpravě agrárních vzájem-

⁴⁰⁾ Ale žádné náhrady zákonodárce nebyl by povinen dáti dědicům (zákonitým, testamentním nebo smluvním) expropriovaných vlastníků, protože pokud je de cuius živ, dědicové vzhledem k jeho jmění nemají žádného práva, aby mohli i oni žádati v tomto případě nějaké náhrady. Viz o tom více v naší studii »Zásada nabytých práv a socialisace statků«. Otisk z »Društvenog života«, Bělehrad, 1920.

ných poměrů v nově osvobozených krajích ze dne 3. února 1880 (dle st. kal.).⁴¹⁾

8. Zrušení fideikomisů. Čl. 38., alin. 1., vyjadřuje se takto: »Fideikomisy se zrušují.« Toto ustanovení jest podobno čl. 896., alin. 1., francouzského obč. zák. (z r. 1804), jež dí: »Les substitutions sont prohibées.« Francouzský obč. zákoník, plod revoluce 1789, jež povalila výsady kněžstva a šlechty, zrušil fideikomisy proto, že to bylo zřízení původu aristokratického a aristokratických tendencí. Ale poněvadž mohou býti fideikomisy, jež nemají takového charakteru, a mohou tedy býti i ve společnosti demokratické, jakou byla ve Francii ona, která vyšla z revoluce, a pro niž byl dán obč. zákoník z r. 1804, proto ten zákoník zachoval zřízení fideikomisní v jistých, arcíť nečetných případech, normovaných čl. 1048 a 1049 (ve prospěch vnuků a ve prospěch dětí vlastních bratrů a sester de cuius-a). Jak se z citovaného předpisu ústavy z r. 1921 vidí, ústava ta nepřipouští vůbec fideikomisů, a tedy ani v oněch mezích, v nichž to činí franc. civilní zákoník. Ustanovení toto bylo na místě v příčině bývalého území Rakousko-Uherska (viz §§ 618 až 646 rak. obč. zák.), kde to zřízení mělo opravdu aristokratický charakter, avšak v bývalém království srbském fideikomisy neměly ani dost málo aristokratický charakter — a zajisté i v Rakousko-Uhersku bylo takových, i mohlo se tudíž toto zřízení zachovati alespoň v obmezené míře též v demokratické Jihoslávii. Že to učiněno nebylo, může se vysvětliti tím, že jihoslovanská buržoasie v tom ohledu učinila koncesi socialismu, jež jest ovšem tím spíše proti jakémukoliv druhu fideikomisů, ježto jest proti individuálnímu vlastnictví vůbec.

Nastává nyní otázka, zda ústavodárce zrušil zřízení fideikomisní jen pro budoucí dobu s tím, aby fideikomisy, jež byl zastihl, zůstaly dle zásady o nabytých právech v platnosti, či i tyto jsou zbaveny oprávnění. Alespoň v příčině fideikomisů

⁴¹⁾ Viz ve spojení s tím čl. XXXIX. berlínské smlouvy (F. de Martens, »Recueil des Traités et Conventions, conclus par la Russie avec les puissances étrangères«, t. VIII., St. Petersbourg, 1888, p. 667); viz i čl. V., VI. a VII. du Traité de paix du 1./14. mars 1914 conclu entre le royaume de Serbie et l'empire Ottoman.

v Srbsku platí tato otázka. Kladouce tuto otázku, my tu do jejího rozboru se nepouštíme.⁴²⁾

Čl. 38., alin. 2., obsahuje toto ustanovení: »Nadání s obecně prospěšnými účely se uznávají. Zákonem se určí, v kterých případech může býti změněn účel a předmět nadání vedle změněných poměrů.«

9. **V y v l a s t n ě n í v e l k o s t a t k ů.** Čl. 43., odst. 1., praví: »Vyvlastnění velkostatků a jejich rozdělení mezi ony, kdož půdu obdělávají, určí se zákonem.« Tu se v zásadě myslí na ony oblasti nového státu, jež tvořily dříve souvislou část rakousko-uherské monarchie a kde jen jsou velkostatky; tu byly velkostatky umožňovány samou politikou a hospodářskou organizací státu. V Srbsku není velkostatků, a to tím spíše platí o Černé Hoře. Ale jelikož v čl. 43., alin. 3., stojí: »Zákonem se ustanoví maximum pozemkového majetku . . .«, tedy se z toho může vyvoditi, že i v Srbsku a na Č. Hoře může dojít k vyvlastnění, o němž se mluví v prvním odstavci čl. 43., speciálně tehdy, kdyby někdo v Srbsku resp. na Č. Hoře měl země víc, nežli by obnášelo maximum, jež zákonem má býti ustanoveno. V každém případě dá se vyvlastněným náhrada, jak se praví v čl. 43., odst. 2. (»Zákon určí též, jaká se dá náhrada za vyvlastnění statků.«) Jak vidíme, i tu jest zachována — jakož i v případě čl. 37., alin. 2. — alespoň v hlavním, zásada o neporušitelnosti nabytých práv. Ale ta zásada úplně jest potlačena v příčině statků uvedených ve čl. 43., odst. 3. (»Nijaká náhrada nebude dána za velkostatky, jež připadaly členům cizích dynastií, a za ony, jež cizí moc byla darovala jednotlivcům.«)

10. **H o m e S t e a d (S t a m m g u t).** Čl. 43., alin. 4., praví ještě, že se zákonem určí »případy, v nichž se minimum půdy nemůže odciziti«. Toto ustanovení přijímá jako ústavní zásadu zřízení, jež trvá v srbském zákonodárství ještě z prvních počátků nového státu. Dnes je to zřízení předmětem § 471, bod 4., srb. obč. soudního řádu, dle něhož se zemědělci zabezpečuje v každém případě pět jiter půdy, jakož i kuca s dvorem ve velikosti jednoho jitra.

⁴²⁾ Rozumí se, že čl. 38., alin. 1., jenž zrušuje fideikomisy, netýče se zřízení fideikomisárné substituce (viz § 464 srb. obč. zák., § 608 až 617 rak. obč. zák.) a ještě méně prosté (vulgární) substituce (§ 641 srb. obč. zák., §§ 604 až 607 rak. obč. zák.); oboje zřízení zůstává dále.

Svoboda náboženského vyznání. Dle všech srbských ústav srbský stát jako takový měl svoji víru, a to byla východně-pravoslavná křesťanská víra. Srbský stát, jak jsme to už zdůraznili v jiné naší práci,⁴³⁾ byl tedy státem věřícím, a jeho víra byla křesťanskou, a to východně-pravoslavnou. Dle těchto ústav i panovník musil býti křesťanem východně-pravoslavné víry, což jest úplně logickým.

Ústava z r. 1921 takového ustanovení neobsahuje; v novém státě není státní víry a ani panovník nemusí býti křesťanem východně-pravoslavného vyznání. V bývalém Srbsku byla homogenost náboženská i národní (též na Č. Hoře), obyvatelé s malými výjimkami byli srbské národnosti a východně-pravoslavné víry. Prohlášení východního pravoslaví vyznáním státním bylo jen konstatováním skutečnosti, že v podstatě členové srbského státu byli východně-pravoslavné víry. Avšak v novém státě už tak není: tu Srbové vyznání východně-pravoslavného jsou jen ve většině; především jsou tu i Srbové, kteří jsou katolíky a mohamedány, pak jsou dvě jihoslovanská plemena, Chorvaté a Slovinci, kteří jsou pravidlem katolíky, k tomu připočísti třeba Němce a Maďary, jichž počet v novém státě dosahuje několika set tisíc a kteří jsou katolíky nebo protestanty, a konečně jsou tu Turci, kteří jsou mohamedány, a židé. Při takové heterogenosti jak nacionální, tak náboženské o státním vyznání nemůže býti řeči. A tak do ústavy z r. 1921 nemohlo býti převzato ani ustanovení, že panovník musí býti víry východně-pravoslavné.

Takto v novém státě — což se vidí z čl. 12.; alin. 1., kde stojí: »Zaručuje se svoboda víry a svědomí. Přijatá vyznání jsou rovnoprávnými před zákonem a mohou svoji víru veřejně vyznávatí« — všechna vyznání jsou učiněna rovnoprávnými. Pravda, i dle dřívějších ústav srbských byla v platnosti zásada svobody víry (viz na př. čl. 18. ústavy z r. 1903), ježto však východně-pravoslavná víra byla vírou státní, překáželo to poněkud rovnosti konfesí, zaručené ústavou. Nebylo tedy v dřívějším Srbsku následkem výsadního postavení východně-pravoslavné církve tak úplné rovnosti víry.

⁴³⁾ Viz. naši rozpravu v srbském jazyce: »Náboženství v srbském obč. zákoníku«, Bělehrad, 1914, str. 11. a 12.

V novém státě tedy není státní víry. Značí to, že není státem věřícím? A může-li se ve prospěch tohoto mínění uvést zásada z čl. 12., alin. 1., ústavy, kterouž zaručena jest nejen svoboda víry, nýbrž i svoboda »svědomí«, což praví, že v novém státě dovoleno jest nejen kteroukoliv víru vyznávat, nýbrž i žádnou, totiž i býti ateistou? Není-li to důkazem, že nový stát jest lhostejným k víře i náboženským citům, když dopouští i nereligiosnost, i ateism? Nikoli. Ono ustanovení z čl. 12. není důkazem náboženského indiferentismu, neboť i dřívější ústavy srbské uznávaly rovněž svobodu svědomí (na př. čl. 18. ústavy z roku 1903 vyjadřoval se takto v prvním odstavci: »Svoboda svědomí jest neobmezena«), a přece srbský stát, jak jsme viděli, byl věřícím státem. Prozkoumá-li se dosti rozsáhlý čl. 12. ústavy (má 7 alin.) v celosti, dojde se k vývodu, že i nový stát věří, což je z toho pochopitelné, že s malými výjimkami — všichni obyvatelé nového státu jsou přívrženci jedné z uznaných věr (křesťanské, mohamedánské, Mojžíšovy). V tom smyslu zvláště můžeme uvést alin. 6. čl. 12., kde se říká: »Pokud jsou ve státním rozpočtě rozvrženy výdaje pro účely věroučné, mají se dělit mezi jednotlivá přijatá a uznaná vyznání v poměru k počtu jich věřících a věcně prokázané potřebě«. To dokazuje, že i nový stát věří. Jenom o státech, jež se oddělily od církve, říci se může, že jsou k víře lhostejné, tedy bez víry. Takový byl případ s třetí republikou francouzskou, která zákonem ze dne 9. prosince 1905 oddělila církve od státu.⁴⁴⁾ Ze sdružení státu s církví může arcibiskupství získat veliký užitek plynouti pro šíření věrských citů a nálad, když stát dává církvi k použití své mocné prostředky, sám úzkostlivě se střezá stavěti církve do služeb svých sobeckých cílů.⁴⁵⁾

Uvedeme ještě tato dvě ustanovení o víře: 1. alin. 5. čl. 13., kde se praví: »Přijaté a uznané víry mohou udržovati styky s vrchními náčelníky své víry i mimo hranice státu, pokud toho vyžadují duchovní předpisy jednotlivých vyznání. Způsob, jakým se tyto styky budou udržovati, upraví zákon.« Mají tedy

⁴⁴⁾ Viz o tom zákonu Barthélémy »Traité élémentaire de droit administratif«, Nouvelle édition, Paris 1921, p. 267 a dále.

⁴⁵⁾ Ve spojení s tím viz studie Jovana Stojanoviče »Problém církve a státu« a hierodjakaona Irineje »Zájem církve a materiální postavení kněžské«, v srbském jazyce v čas. »Chrišćanski život«, Bělehrad 1922, sv. za měsíc duben.

v novém státě právo katolíci udržovati styky s římským papežem, mohamedáni s cařihradským šejk-ul-islamem. Pro nový stát toto ustanovení skrývá v sobě dosti risika vzhledem k tomu, že víry pravoslavná, katolická a mohamedánská měly ve svých vzájemných poměrech po celé věky nestejně anebo lépe řečeno odporující si snahy, jakož i vzhledem k tomu, že ve veliké světové válce pravoslavní Srbové byli v protivném táboře vůči katolíkům a mohamedánům habsburské monarchie. Ústavou zaručená možnost a lesp o ň d u c h o v n í gravitace katolíkům a mohamedánům ke střediskům své víry jistotně nebude příznivým momentem pro konsolidaci nového státu. — 2. Alin. 7. čl. 12., v níž se praví: »Representanti víry nesmějí používatí své duchovní moci pomocí modlitehen anebo nápisů věroučného charakteru nebo jinak při výkonu své úřední povinnosti pro stranické účely.« Dle všeobecnosti stylisace tohoto předpisu nemohlo by se říci, že jest namířen proti některé víře, na př. proti katolické, avšak dle tvrzení učeného srbského theologa dra Vojislava Janjiče, pravoslavného kněze, profesora bohosloví sv. Sávy v Bělehradě a poslance v ústavodárném shromáždění státu Srbů, Chorvatů a Slovinců, zmíněný předpis, známý pod jménem »Kanzelparagraph«, nebyl vnesen do ústavy, jak by se mohlo mysliti, na přání pravoslavných Srbů, nýbrž na žádost protiklerikálů a svobodných myslitelů z Chorvatska a Slovinska, kteří náleželi k vládní většině.⁴⁶⁾ To jest — Kanzelparagraph byl vydán za příčinou potírání katolicismu, což náleží do programu chorvatských a slovinských protiklerikálů a volnomyslitelů. Poměry jim posloužily, že mohli i ústavy použítí ve svém boji proti církvi katolické.

§ VII. Zásada státní centralisace. Že jihoslovanský stát dosáhl teprve 28. června 1921 své ústavy, ačkoliv sjednocení bylo provedeno už 1. prosince 1918, toho z hlavních příčin byla otázka o formě upravení nového státu, t. j. otázka, bude-li organisován na centralistickém či federativním nebo autonomním základě. V ohledu tom jsou mezi třemi jihoslovanskými plemený veliké různice. Největší dvě strany srbské, radikálové a demokraté, byly pro centralism, Slovinci pro

⁴⁶⁾ Viz Dr. V. Janić: »Članci i rasprave«, Sremski Karlovci, 1921, str. 10 a 13.

system autonomních provincií, Chorvaté pro federaci. Moslemíni, jichž jest v novém státě asi 600.000, byli stejného názoru se Slovinci.^{46a)} Němci a Maďaři, jimž nový stát nemohl býti sympatickým, byli spíše pro autonomii než pro centralisaci. Rozumí se, že se tu myslí na většínu; i mezi Srby byli přívrženci federace, resp. autonomie, jakož byli zase mezi Slovinci, Chorvaty a moslemíny přívrženci centralismu. Ústava ze dne 28. června 1921 přijala poslední systém. Jedině s přispěním moslemínů, kteří se rozhodli posléze pro srbské strany, dosáhlo se proti značné opozici tohoto výsledku. Za to jim vláda musila slíbiti sumu 300 mil. din. pod titulem výplaty spahijských dávek, jež jim vůbec placeny nebyly ode dne sjednocení. Mimo to musila se jim vláda zavázati, že vloží do ústavy zvláštní ustanovení, že se z Bosny a Hercegoviny nic neoddělí, až se bude stát dělití na samosprávné jednotky, nýbrž že se ty provincie jako celek rozdělí na samosprávné administrativní oblasti, což zajisté v ústavě jest i zamýšleno (čl. 135., al. 4.). A tak byla dnešní centralistická ústava přijata 223 hlasy ze 419 poslanců, kolik jich úhrnem měla ústavodárná skupština, tedy o 13 hlasů víc, nežli bylo dle prozatímního jednacního řádu ze dne 8. pros. 1920 nejméně potřebno (absolutní většina ze 419 jest 210). Ve schůzi ústavodárné skupštiny, která ústavu odhlasovala, bylo přítomno všeho všudy 257 poslanců. Komunističtí poslanci, počtem 50, vyšli ze skupštiny, a skupina Štěpána Radiče (chorvatská selská republ. strana), počtem 49 poslanců, vůbec se nedostavila do ústavodárné skupštiny.

^{46a)} Myslíme tu speciálně na moslemíny v Bosně a Hercegovině, kteří mají zvláštní svou politickou organisaci a kteří se na svém sjezdu dne 15. června 1922 ohromnou většinou vyslovili proti centralistickému uspořádání státu Srbů, Chorvatů a Slovinců a pro uspořádání na základě politických zemských autonomií. Co se týče úhrnného počtu moslemínů v novém státě, je mnohem větší; přesahujet jeden milion (spadají sem i moslemíni v novopazarském sandžaku, ve Starém Srbsku a Macedonii). Fehim Kurbegović, poslanec národní skupštiny Srbů, Chorvatů a Slovinců v Bělehradě, v jednom svém interviewu, který měl s redakcí týdeníku »Jugoslavija« (kterýžto časopis vycházel po jistou dobu ve francouzském a anglickém jazyku v Bělehradě r. 1921 až 1922), pravil, že ve státě Srbů, Chorvatů a Slovinců je na půl druhého milionu moslemínů, z nichž je 800.000 slovanského (jihoslovanského) původu, 500.000 národnosti albánské a zbytek turecké nebo smíšené národnosti. (Viz č. 6. z 15. pros. 1921 časopisu »Jugoslavija«.) Tento počet půl druhého milionu jest ovšem přemrštěný.

Zbývající do počtu 419 poslanci, kteří nebyli přítomni při odhlasování ústavy, náleželi hlavně našim menším politickým stranám. Přirozeno, že ani způsob, jakým se dosáhlo nové ústavy, ani malá většina, kterou byla odhlasována, nemohly prospěti ani nejméně autoritě té ústavy, a proto jest pochopitelno, že se má za to, že ústavní otázka po vydání ústavy ještě není definitivně rozřešena a že neustále se nachází na denním pořádku.

A na denním pořádku nachází se zvláště pro centralistické zřízení státu, který tu ústavu přijal. Srbové stále stojí na stanovisku, že Srbové, Chorvaté a Slovinci jsou jedním národem, že tedy s etnografického hlediska nový stát jest státem homogenním a že může i má, podobně jako jiné homogenní státy, na př. Francie, Italie, dřívější Srbsko, býti organisován na centralistickém základě, s demokratickým systémem samosprávných administrativních jednotek, kterýžto systém byl uplatněn v srbském státě a jenž se má nyní prostě rozšířiti na celý nový stát. Chorvaté a Slovinci odpovídají, že tak jen Srbové smýšlejí, že by mezi třemi jihoslovanskými plemeny nebylo rozdílu, a že je to jediný národ. Ale mínění Srbů, jelikož jsou v tomto sporu jednou z interesovaných stran, nemůže býti rozhodujícím: nikdo tudíž, ni Srbové nemohou býti soudci ve vlastní věci. Dle této logiky mohli by Srbové i některý jiný slovanský národ prohlásiti za národně jednotný se Srby, zabráti jej do nového státu a vnutiti mu moc toho státu. Chorvaté a Slovinci dále ukazují, že když Srbové vyznávají tuto theorii, to proto, že mají možnost provést v novém centralistickém státě svoji hegemonii za účelem srbisace Chorvatů a Slovinců, jak prý to už dělají v Macedonii s Macedonci. Podle Chorvatů a Slovinců tedy Srbové vymyslili theorii o jednotě národa a centralistickém státě, aby v tom státě mohli prováděti takovou politiku, jakou byla politika Němců a Maďarů v Rakousko-Uhersku, kteréžto politiky Němcův a Maďarů tehdy byli protivníky jen proto, že tam byl předmětem denacionalisace živel srbský, kdežto jinak zásadními odpůrci denacionalisace, je-li to na prospěch srbského živlu, prý nejsou.

Srbové na to replikují, že alespoň co se týče vzájemného poměru Srbův a Chorvatů nepostupovali by Chorvaté jinak, kdyby měli štěstí býti v postavení, v němž jsou dnes Srbové. Nejlepším

Důkazem prý jest ona Jihoslavie, jež byla uskutečněna v době okupace Srbska (od r. 1915 do 1918). Ta Jihoslavie, která — mimochodem řečeno — prostorově nebyla tak velkou jako dnešní, a to proto, že větší část Srbska byla obsazena Bulhary — byla, pokud se týče vzájemného poměru Srbův a Chorvatů, ve znamení Chorvatstva kteréž vůči Srbstvu bylo h e g e m o n n í, což nejlépe patrně ze zavádění latinské jako úřední abecedy v obsazeném Srbsku i na Č. Hoře, jelikož latinka byla charakteristickou význačností Chorvatska vzhledem ke kyrilici, charakteristické význačností Srbstva. Kdyby se byla Jihoslavie uskutečnila pod žezlem habsburské monarchie, tu by — praví Srbové — byli Chorvaté nepochybně centralisty a Srbové federalisty, jako jest dnes opak v Jihoslavii, stvořené pod žezlem Karađorděvičů. Co dnes tvrdí o jednotě národa Srbové, to byli by hlásali také v zájmu své centralisace Chorvaté, aby si zajistili p r v e m s t v í v Jihoslavii. A dnes jsou to Srbové, kteří touží u r y c h l i t i svaření jihoslovanských plemen v jeden s t ř e d n í n á r o d n í t y p doufajíce, že ten typ vlivem jejich hegemonie bude mítí hlavně srbskou charakteristickou výraznost, takže by Jihoslavie takto stala se V e l i k ý m S r b s k e m, tak jako by Jihoslavie pod žezlem Habsburků byla bývala se podobnou cestou vývoje zase V e l i k ý m C h o r v a t s k e m v chorvatském smyslu stala.

Chování Srbů i Chorvatů je tu pochopitelné. Nacionalism, jenž s hospodářským imperialismem nese hlavní odpovědnost za velkou válku, vyšel ke všeobecnému neštěstí z této války posílen, právě tak jako vyšel posíleně hospodářský imperialism: oba činitelé rozhodují zase ve světě, speciálně v Evropě, a tedy také v Jihoslavii.

Jsouce protivníky nacionálního šovinismu, jenž v době dnešní vstoupil do fáze nacionální psychosy, my arcif nemůžeme souhlasiti s centralistickým zřízením státu Srbů, Chorvatův a Slovinců, jenž nacionální psychosu jen stupňuje. Co přívrženci Kristovy altruistické koncepce o společnosti a člověčenství, my jsme pro takové zřízené Jihoslavie, které více než dnešní centralism bude s t o p ř í s p ě t í k m í r u a s o u č i n n o s t í t ř í j i h o s l o v a n s k ý c h p l e m e n. Mír a součinnost, to jsou podmínky pro rozvoj altruistických citův u lidí, jakož jsou zase v i c e v e r s a altruistické city podmínkou míru a součinnosti mezi lidmi, a to jsou teprve cíle pravé křesťanské kultury. Těch cílů může

býti dosaženo jen v Jihoslavii federativně organisované. Pokud Srbové, Chorvaté a Slovinci projevují společné etnografické rysy, potud mají tvořiti a představovati jeden stát, pokud však mezi nimi trvají rozdílnosti, vyvolané staletou společenskou a politickou rozdvoujeností, potud zase mají míti svá a u t o n o m n í zřízení a a u t o n o m n í ž i v o t. Tímto způsobem odstraní se srážky a boje mezi nimi, zabezpečí se mír v novém státě, a když budou žítí v míru i vzájemné součinnosti, postupně budou se vyhlazovati a mizeti ony rozdíly. Jež jsou nyní mezi nimi, až přijde doba, kdy — postupnou v ý v o j o v o u cestou — dospějí ke všeobecnému jihoslovanskému typu, jenž bude opravdu s y n t h e s í všech tří plemen, jenž bude téměř n o v ý m p l e m e n e m; jemu bude lhostejným i Srbsko, i Chorvatsko, i Slovinsko, neboť se bude cítiti J i h o s l o v a n s t v e m. A tak se v hranicích Jihoslavie uskuteční ono Kristovo: »I bude jedno stádo«... a z toho jihoslovanského stáda spojeného s ostatními lidskými stády vzejde jedno společné lidské stádo, jeden s p o l e č n ý stát lidstva, který Kristus ve slovech právě uvedených měl na mysli.⁴⁷⁾*)

⁴⁷⁾ Ústavní otázka byla předmětem dosti hojných rozprav a článků se strany jihoslovanských právníků a publicistů. Z těch prací uvedeme tu jen ony, jež připadají mezi nejdůležitější, zejména práce Slobodana Jovanoviće, profesora práv na bělehradské universitě (tištěné v letech 1920 a 1921 v »Archivu za pravne i društvene nauke« a v »Srpskom Književnom Glasniku«, časopisech v Bělehradě vycházejících, a v bělehradském deníku »Politika«); dra Ladislava Políče, profesora práv na universitě v Záhřebě (a zvláště jeho důkladnou studii: »O nacrtima ustava« v časopise právníckého spolku v Záhřebě »Mjesečnik«, jež redigují: dr. Edo Lovrić, profesor práv na záhřebské universitě, dr. Ivo Politeo, advokát v Záhřebě, v r. 1921); dra Bogumila Vošnjaka (v »Srp. Knjiž. Glasniku«, r. 1920 a v »Archivu za pravne i društvene nauke, r. 1921); Stojana Protiće (na př. jeho studii: »Vládní předloha ústavy. Kritika.« Bělehrad, 1921); šéfů jihoslov. republikánské strany: Ľjubomira Stojanoviće (na př. jeho rozprava »Republikanski pogledi na nekoliko savremenih pitanja«, Beograd, 1920) a Jakova Prodanoviće (v Srp. Kn. »Glasniku« a bělehradském časopise »Misao«, 1920 a 1921; studii dra Leonida Pitamice, prof. práv na universitě v Lublani: Die Verfassung des Königreiches der Serben, Kroaten und Slovenen (otisk z Zeitschrift für öffentl. Recht, Vídeň-Lipsko, náklad. Fr. Deuticke, 1922, str. 13 [viz Archiv za pravne i društvene nauke, Bělehrad, seš. z 25. listop. 1922, str. 312]). — Z české literatury uvádíme článek Dra Jar. Krejčího: Ústava království Srbů, Chorvatů a Slovinců (časop. Parlament I. roč., čís. 4. a 5.).

*) Článek tento přeložil ze srbštiny p. Č. S.